

SVEA HOVRÄTT
Mark- och miljööverdomstolen
060106

DOM
2020-02-21
Stockholm

Mål nr
M 1575-19

ÖVERKLAGAT AVGÖRANDE

Växjö tingsrätts, mark- och miljödomstolen, dom 2019-01-15 i mål nr M 4950-16, se bilaga A

PARTER

Klagande

G O

Ombud: W J

Motparter

1. Länsstyrelsen i Skåne län
205 15 Malmö

2. Kammarkollegiet
Box 2218
103 15 Stockholm

3. Älvräddarnas Samorganisation, 802442-7737
Kläppvägen 2 B
880 30 Näsåker

Ombud: S B

4. Naturvårdsverket
106 48 Stockholm

SAKEN

Ansökan om lagligförklaring av befintlig vattenkraftanläggning m.m. samt tillstånd till vattenverksamhet vid Ugerups mölla i Kristianstads kommun

Dok.Id 1542060

Postadress
Box 2290
103 17 Stockholm

Besöksadress
Birger Jarls Torg 16

Telefon
08-561 670 00
08-561 675 50

E-post: svea.hovratt@dom.se
www.svea.se

Telefax

Expeditionstid
måndag – fredag
09:00–16:30

MARK- OCH MILJÖÖVERDOMSTOLENS DOMSLUT

1. Mark- och miljööverdomstolen, som avvisar yrkandet att domstolen ska förklara att verksamheten bedrivs med stöd av urminnes hävd, avslår överklagandet.
2. G O ska betala ersättning för Kammarkollegiets rättegångskostnader i Mark- och miljööverdomstolen med 4 000 kr. G O ska också betala ränta på beloppet enligt 6 § räntelagen från dag för dom till dess betalning sker.
3. G O ska betala ersättning för Länsstyrelsens i Skåne län rättegångskostnader med 23 000 kr. G O ska också betala ränta på beloppet enligt 6 § räntelagen från dag för dom till dess betalning sker. _____

YRKANDEN I MARK- OCH MILJÖÖVERDOMSTOLEN

G O har, såsom de slutligen formulerats vid huvudförhandlingen i Mark- och miljööverdomstolen, framställt följande yrkanden:

Lagligförklaring m.m.

Mark- och miljööverdomstolen ska

- lagligförklara damm, kvarnbyggnad, utloppskanal samt övriga tillhöriga anläggningsdelar vid Ugerups mölla, i dess befintliga utformning enligt 17 och 18 §§ lag om införande av miljöbalken (1998:811), förkortad MP, *alternativt*
- förklara att hela verksamheten ska anses bedrivas med stöd av urminnes hävd eller annan sådan rättighet att förfoga över vatten som avses i 2 kap. 41 § äldre vattenlagen (1918:523) och som i enlighet med 5 a § MP har rättskraft.

Tillstånd till vattenverksamhet m.m.

Mark- och miljööverdomstolen ska ge honom tillstånd att

- från Vramsån till kraftverket avleda ett flöde om maximalt 1,5 m³/s,
- behålla den befintliga faunapassagen vid befintlig dammanläggning,
- anlägga ny fingrind med 35 graders lutning och 15 mm spaltvidd i intaget,
- anlägga fiskavledare i anslutning till intagsgrinden samt för ändamålet genomföra nödvändig ombyggnad av anläggningen, samt
- uppföra och efter intagets färdigställande utriva temporära fångdammar för vattenhantering under byggskedet.

För det fall Mark- och miljööverdomstolen finner att ansökt vattenföretag innebär en risk för betydande påverkan av Natura 2000-området och kräver tillstånd enligt 7 kap. 28 a § miljöbalken begärs att domstolen prövar om sådant tillstånd kan beviljas.

Arbetstid m.m.

Mark- och miljööverdomstolen ska besluta att

- godkänna den inlämnade miljökonsekvensbeskrivningen,

- Kristianstad XXX för framtiden ska utgöra strömfallsfastighet för Ugerups mölla kraftverk,
- arbetstiden, jämlikt 22 kap. 25 § miljöbalken, för att genomföra ansökta åtgärder fastställs till fem år, samt
- anspråk, jämlikt 24 kap. 13 § miljöbalken, för oförutsedd skada ska framställas senast inom fem år efter arbetstidens utgång

Villkor

G O har föreslagit följande villkor och vattenhushållningsbestämmelser:

1. Arbetena med skadeförebyggande åtgärder ska bedrivas i huvudsaklig överensstämmelse med vad sökanden angett i ansökningshandlingarna och i övrigt uppgett och åtagit sig i målet.
2. Dämmningsgränsen (DG): +9,30 m (RH2000) eller den nivå som uppstår vid ökat vattenflöde och vattenavbördning via fiskvägar och dämme.
3. Sänkningsgränsen (SG): +9,00 m (RH 2000).
4. Kraftverket ska drivas som ett strömkraftverk och korttidsreglering får inte ske.
5. Start och stopp av kraftverket ska ske med så mjuka övergångar som är tekniskt möjligt.
6. En minimitappning om minst 0,70 m³/s eller tillrinnande vattenmängd ska framläppas förbi kraftverket fördelat enligt följande:
 - a) 0,5 m³/s via faunapassage då kraftverket är i drift.
 - b) 0,20 m³/s via flyktöppning i anslutning till intagsgrinden (vid drift av kraftverket).
7. Då kraftverket inte är i drift sker en naturlig fördelning av vattnet i faunapassagen och naturfåran.
8. Befintlig fiskväg ska i den mån det behövs anpassas för fiskarter som naturligt förekommer i Vramsån.
9. Kontrollprogram ska inges till tillsynsmyndigheten senast två månader innan tillståndsgivna åtgärder påbörjas.

Rättegångskostnader i mark- och miljödomstolen

G O har yrkat att den summa han ska betala till Länsstyrelsen i Skåne län som ersättning för rättegångskostnader i mark- och miljödomstolen ska bestämmas till 19 600 kr.

Länsstyrelsen i Skåne län och **Älvräddarnas Samorganisation** har begärt att överklagandet ska avslås *alternativt* att ansökan ska avvisas. De har även ifrågasatt om Mark- och miljööverdomstolen kan pröva yrkandet om urminnes hävd som framställts alternativt till yrkandet om lagligförklaring.

Kammarkollegiet och **Naturvårdsverket** har motsatt sig ändring av mark- och miljödomstolens dom.

Länsstyrelsen och **Kammarkollegiet** har begärt ersättning för rättegångskostnader i Mark- och miljööverdomstolen.

UTVECKLING AV TALAN I MARK- OCH MILJÖÖVERDOMSTOLEN

G O

G O har anfört detsamma som i mark- och miljödomstolens med bl.a. följande tillägg och förtydliganden:

Ny lagstiftning m.m.

Av den nya lagstiftning som gäller från den 1 januari 2019 följer att tillstånd föreligger i vart fall till uppdämning och därtill hörande verksamhet. Länsstyrelsens föreläggande att ansöka om tillstånd/lagligförklaring har därmed förlorat sin betydelse. Det går inte att bortse från att det har kommit en ny lagstiftning som på ett radikalt sätt ändrar förutsättningarna för den småskaliga vattenkraften. Om tillstånd inte hade sökts enligt länsstyrelsens föreläggande skulle kraftverket idag ha varit lagligt och omfattats av den nationella planen för moderna miljövillkor.

Hela verksamheten omfattas av urminnes hävd. Hävden bryts inte av att verksamheten förändras. Rättskraften i äldre rättigheter gäller energiutvinningen av det fallande vattnets kraft. Det handlar inte om tekniken eller produkten av energiutvinningen.

Sökta åtgärder m.m.

Vad mark- och miljödomstolen hade att pröva var de slutliga yrkandena och det framställdes inte något yrkande om schaktningsarbeten eller byggande av omlöp. Enligt det yrkande som framställts i Mark- och miljööverdomstolen planeras endast små modifieringar av faunapassagen (fiskvägen) eftersom passagen fungerar idag. De åtgärder som planeras i faunapassagen är i huvudsak att stänga igen två passager som idag är öppna och bredda en redan öppen passage genom att flytta på stenar. Detta förslag var inte aktuellt i mark- och miljödomstolen och finns inte redovisat i den tekniska beskrivningen i ansökan.

Den reglering som sker omfattar inte någon magasinering av vatten. Arbetet med faunapassagen sker under en mycket kort tidsperiod och inom ett mycket begränsat område. Vattendraget torrläggts inte vid något tillfälle och inga skyddsvärda arter missgynnas under arbetstiden. Vid de åtgärder som är tänkta att genomföras med byte av intagsgrind kommer vattnet att stängas av uppströms arbetsplatsen. Temporära fångdammar i samband med åtgärder vid intaget utförs med spont eller liknande. Även om vissa justeringar har gjorts under målets handläggning kan ansökan inte avslås av detta skäl. Utförande och utformning måste på en mer detaljerad nivå bestämmas i samråd med tillsynsmyndigheten. Förslagen kan inte nu preciseras mer ingående än vad som gjorts.

Beskrivningen av de åtgärder som ska genomföras är tillräckligt tydlig och utredningen är tillräckligt omfattande och genomarbetad. Konsekvenser för och påverkan på området är tillräckligt tydligt beskrivna.

Turbinen i Ugerups mölla – en Francismodell som troligen är tillverkad före sekelskiftet 1900 – är inte typisk för Vramsån eller för modernare Francisturbiner överhuvudtaget. Den har ett mycket lågt varvtal. Enligt erfarenhet skyggar fisk för

spalten i gallret och simmar uppströms igen. Fisk som kan passera gallret löper ändå en minimal risk att skadas av turbinen. Kostnaderna för ett låglutande, tätare galler står inte i proportion till den eventuella nytta det kan göra framför denna turbin. Anläggningens kulturvärde är mycket högt och det är av stor vikt att kraftverket kan drivas vidare. Annars är det inte möjligt att underhålla byggnaderna.

Natura 2000-området

Tillstånd enligt 7 kap. 28 a § miljöbalken behövs inte eftersom verksamheten påbörjades långt innan Vramsån utsågs till Natura 2000-område. Såväl dämning som reglering och vattenbortledning pågick när Natura 2000-området bildades. I ett utkast till bevarandeplan som presenterades år 2005 och i stort sett blev gällande angavs bevarande av bl.a. nyckelbiotopen kvarnmiljöer som en förutsättning för gynnsam bevarandestatus. Denna skrivning togs bort vid revidering av planen år 2018.

Utbyte av intagsgaller samt anpassning av befintlig faunapassage för simsvagare arter är åtgärder som direkt hänger samman med eller är nödvändiga för skötseln och förvaltningen av det berörda området enligt 7 kap. 28 a § andra stycket miljöbalken. Åtgärderna kan omöjligen skada de arter som ska skyddas och kräver inte Natura 2000-tillstånd. Flera skyddade arter påverkas dock negativt av utrivning och vissa arter, t.ex. jättemöjan, är beroende av verksamhetens fortsatta drift. Det finns inget stöd för att kraftverket är orsak till att det inte finns någon dokumenterad föryngring av flodpärlmussla i Vramsån.

Om domstolen anser att Natura 2000-tillstånd behövs finns det förutsättningar att ge sådant tillstånd på befintligt underlag. En prövning av om Natura 2000-tillstånd ska ges ska endast avse de ansökta ombyggnadsåtgärderna.

Miljö kvalitetsnormer

Prövningen ska enligt den praxis som utkristalliserats det senaste året utgå från befintliga förhållanden. Sökta åtgärder innebär förbättringar i vattendraget och är positiva för miljön. EU-domstolens avgörande den 1 juli 2015 i mål C-461/13

(Weserdomen) saknar relevans i målet eftersom det är fråga om en befintlig verksamhet och inte om ett nytt projekt.

Analysen av påverkan på miljö kvalitetsnormerna har gjorts utifrån resonemanget att referenstillståndet redan var påverkat av dammens dämning/nivåreglering, medan vattenbortledning till turbin utgör en tillkommande påverkan på grund av sökt verksamhet. Den fortsatta verksamheten vid Ugerups mölla äventyrar inte på något sätt uppnåendet av gällande miljö kvalitetsnorm för Vramsån.

I det yttrande från Vattenhistoriskt Nätverk som getts in i Mark- och miljööverdomstolen framgår bl.a. att den aktuella miljön sannolikt är ett kraftigt modifierat vatten (KMV). Det framgår även att en utrivning kommer att skada eller påverka en miljö som är skyddad enligt kulturmiljölagen och att vattenverksamheten inklusive kraftverket redan är laglig.

Båtnad

Med hänsyn till den pågående klimatförändringen är det fel att marginalisera en miljövänlig kraftkälla. Med dagens teknik är det möjligt att slå ihop de fyra vattenkraftverken i närområdet till en enhet som kan vara en faktor i samhället vid större avbrott på överföringsledningar. Det råder kapacitetsbrist i elsystemet i delar av Skåne. 95 procent av elproduktionen vid Ugerups mölla sker under vinterhalvåret, när behovet är som störst.

Ett bibehållande av uppdämning och verksamhet skulle innebära att en ovärderlig kulturhistorisk miljö bevaras. I en rapport framtagen av länsstyrelsen bedöms Ugerups mölla – som en av endast fyra anläggningar i Skåne – ha mycket höga kulturvärden. Inkomsterna från elproduktionen är nödvändiga för att kulturbyggnaderna ska kunna underhållas.

Utrivning

Resultaten av utrivning ska beaktas i målet eftersom utrivning blir följden om tillstånd inte ges. Det är inte möjligt att överblicka miljökonsekvenserna av en utrivning. Vid en

utrivning skulle flera brunnar i byn sina och han skulle bli ekonomiskt ansvarig för skadan. Han har inte möjlighet att ersätta de drabbade.

Rättegångskostnader i mark- och miljödomstolen

Det har inte funnits skäl för länsstyrelsen att första dagen vid huvudförhandlingen i mark- och miljödomstolen företräddas av tio anställda och sex anställda övriga dagar. Två representanter per dag hade varit rimligt och det är därför skäligt att sätta ned kostnaden i enlighet med vad han har yrkat.

Länsstyrelsen

Länsstyrelsen har anfört detsamma som i mark- och miljödomstolens med bl.a. följande tillägg och förtydliganden:

Ny lagstiftning m.m.

För det fall G Os alternativa yrkande i Mark- och miljööverdomstolen om att verksamheten ska anses bedrivas med stöd av urminnes hävd ska förstås som ett fastställelseyrkande överlåter länsstyrelsen till domstolen att avgöra om detta nya yrkande kan prövas i målet. Det är något oklart vad som menas med yrkandet och vad det omfattar.

En omställning till elproducerande vattenkraftverk är inte förenlig med att en verksamhet i dag bedrivs i enlighet med en äldre rättighet för t.ex. kvarn- eller sågverksamhet. Det är inte heller skäligt att tillmäta äldre rättigheter en sådan rättskraft att de skulle kunna omfatta relativt sentida tillståndspliktiga ändringar samt tillståndspliktig installation (och drift) av turbiner. Sådana tillståndspliktiga ändringar, med en annan miljöpåverkan, kan inte anses prövade. Därmed måste G O styrka tillåtlighet för elproduktion på den aktuella platsen på samma sätt som vid en nyprövning av verksamheten. Det har han inte gjort.

Natura 2000

Det krävs Natura 2000-tillstånd för verksamheten i sin helhet och en prövning ska göras även i förhållande till lagligförklaringen. Det saknas teknisk beskrivning, karta och konsekvensbeskrivning för de åtgärder som planeras och Natura 2000-tillstånd kan inte beviljas på befintligt underlag. Samtidigt framgår av miljökonsekvensbeskrivningen att det krävs omfattande anpassning för svagsimmande arter. Det krävs kompletteringar för att en bedömning av konsekvenserna på Natura 2000-området ska kunna göras. Den redogörelse över effekter på skyddsvärda arter som G O kommit in med i Mark- och miljööverdomstolen saknar motivering, utgår inte från vilka arter som finns på den specifika platsen och utgår helt från påverkan av utrivning, vilket G O inte ansökt om. Eftersom G O inte kommit in med den information som krävs för en bedömning av den totala påverkan på Natura 2000-området ska ansökan avvisas alternativt avslås. Därmed är de sökta åtgärderna inte tillåtliga.

Miljö kvalitetsnormer

Dämmena utgör partiella vandringshinder. I VISS (Vatteninformationssystem för Sverige) är statusen för konnektivitet klassad som otillfredsställande på grund av flera partiella vandringshinder, varav det nu aktuella kraftverket är ett.

Weserdomens slutsatser blir tillämpliga vid prövning av både nya och ändrade verksamheter.

Det är inte domstolen utan Vattendelegationerna som beslutar om en vattenförekomst ska pekas ut som KMV. Vattendelegationerna tog i mars 2019 beslut om KMV och inga vattenförekomster i Skåne bedömdes uppfylla kriterierna.

Båtnad

Båtnad föreligger inte för elproduktion på den aktuella platsen. Fungerande faunapassager och flyktöppningar skulle kräva stora mängder vatten vilket skulle minska produktionen och båtnaden ytterligare. Dessutom har G O inte visat så tydliga ritningar över faunapassagen att det går att bedöma dess funktion och att den

motsvarar bästa möjliga teknik. Av båtnadsberäkningarna framgår inte tydligt vilka driftsförhållanden och flöden som produktionen baseras på.

Länsstyrelsen har efter inventering av kvarnmiljöer i Skåne gett Ugerups mölla den högsta klassningen (mycket högt kulturhistoriskt värde), vilket i princip betyder att värdena motsvarar de som krävs för byggnadsminnesförklaring enligt kulturmiljölagen. De höga kulturmiljövärdena skulle kunna beaktas vid båtnadsbedömningen om målet gällt endast dämmningsverksamheten. Om denna kunde förenas med en fungerande faunapassage utförd i enlighet med bästa möjliga teknik skulle länsstyrelsen se det som värdefullt om kulturmiljön kunde bevaras. Så som G O utformat sin ansökan och sitt överklagande är detta dock sannolikt inte möjligt att pröva i målet.

Föreslagna villkor

Länsstyrelsen har inga synpunkter på villkoren avseende dämmnings-/sänkningsgräns och är positivt inställd till villkoren om att kraftverket ska bedrivas som ett strömkraftverk och att korttidsreglering inte får ske samt att start och stopp av kraftverket ska ske med så mjuka övergångar som är tekniskt möjligt. Det är dock oklart vad som är tekniskt möjligt. Vad gäller villkoret om föreslagen minimitappning är det beroende av hur faunapassagen utformas samt utformningen på flyktvägarna. Med hänsyn till hur mycket i ansökan och förslagen som är oklart motsätter sig länsstyrelsen att Mark- och miljööverdomstolen i förekommande fall ska formulera villkor med delegation. Även om t.ex. fiskvägens utformning och sträckning ska bestämmas i samråd med tillsynsmyndigheten i enlighet med det föreslagna villkoret måste de tillståndssökta åtgärderna vara tydliga eftersom samrådet endast är ett tillfälle att lämna synpunkter.

Det kan ifrågasättas vad som ska framgå av kontrollprogrammet och vad som är tanken med detsamma.

Utrivning

Ingenting av det som G O har anfört om utrivning är relevant eftersom det inte framställts något yrkande om utrivning.

Rättegångskostnader i mark- och miljödomstolen

Det framgår av kostnadsräkningen att debiteringen avser sex personer första dagen och tre personer övriga dagar. Olika expertområden företrädde. Närvaro var viktigt den första dagen med hänsyn till att ansökan jämte kompletteringar var ofullständig och rörig. De rättegångskostnader som utdömts är skäligen.

Kammarkollegiet

Kammarkollegiet har anfört detsamma som i mark- och miljödomstolen och i övrigt utformat sin talan på väsentligen samma sätt som länsstyrelsen.

Älvräddarnas Samorganisation

Älvräddarnas Samorganisation har anfört detsamma som i mark- och miljödomstolen med bl.a. följande tillägg och förtydliganden:

Ny lagstiftning

Av det G O anfört framgår inte att det finns något tillstånd. Ett befintligt tillstånd påverkar inte heller prövningsramen i målet. G O har ansökt om tillstånd till hela verksamheten samt lagligförklaring vilket också är vad som ska prövas i målet.

Natura 2000-området

Underlaget för tillståndsprövning är bristande. Framförallt saknas underlag i form av inventering av förekommande arter och naturvärden inom åtgärds- och arbetsområdet, men även underlag avseende själva anläggningsarbetet samt åtgärderna i sig. Det är verksamheten i sin helhet som ska prövas mot Natura 2000-bestämmelserna. Av praxis framgår att hela verksamheten ska prövas när tillstånd söks för nya åtgärder. De sökta

åtgärderna är sådana som typiskt sett kan komma att påverka miljön i Natura 2000-området genom grumling vid arbeten och genom att mark- och vattenområden tas i anspråk. Det är sökanden som ska tillhandahålla prövningsunderlaget. Prövningen ska utgå från området i sin helhet och även omfatta kummulativa effekter.

Miljö kvalitetsnormer

Vattenförekomsten uppnår i nuvarande tillstånd inte beslutad norm och verksamheterna är pågående. I den enskilda prövningen behöver tillståndsmyndigheten därmed beakta såväl den pågående påverkan från den enskilda verksamheten i fråga som den samlade påverkan som vattenförekomsten belastas av.

Utrivning

Vad G O anført om utrivning är ovidkommande eftersom målet inte avser utrivning.

Naturvårdsverket

Mark- och miljööverdomstolen har begärt att Naturvårdsverket ska yttra sig över överklagandet och särskilt frågan om förhållandet mellan redan befintliga verksamheter och Natura 2000-områden vid ansökan om tillstånd i enlighet med tillämplig lagstiftning. Naturvårdsverket har sammanfattningsvis anført följande:

Av EU-domstolens praxis framgår att även pågående verksamheter ska prövas mot artikel 6.2 i art- och habitatdirektivet, samt att en prövning enligt artikel 6.3–4 kan aktualiseras om det uppkommer betydande påverkan på Natura 2000-området. En bedömning i efterhand av ett projekts påverkan kan bli aktuell om det är det enda lämpliga sättet att hindra att projektet medför förändringar eller störningar. De svenska bestämmelserna om Natura 2000 ska tolkas mot bakgrund av EU-rätten. Det innebär att övergångsbestämmelserna inte alltid bör hindra en tillståndsprövning av äldre verksamheter, vilket också framgår av förarbetena. Det som ska prövas i samband med en Natura 2000-prövning är den samlade verksamhetens påverkan på Natura 2000-värdena, inte endast påverkan från de ändringar som föreslås.

Påverkan på fåglar ska inte bedömas i Natura 2000-prövningen eftersom den endast omfattar arter som är typiska för de utpekade livsmiljöerna. De arter och livsmiljöer som kan påverkas i den aktuella prövningen är främst livsmiljön ”vattendrag med flytbladsvegetation eller akvatiska mossor” och vattenlevande arter. Den som påstår sig ha stöd för sin verksamhet i en äldre rättighet har bevisbördan för rättighetens existens och dess innehåll. Det är inte visat i målet att verksamheten bedrivs på samma sätt som på 1880-talet.

Naturvårdsverket delar mark- och miljödomstolens uppfattning att miljökvalitetsnormer ska tillämpas i mål om lagligförklaring. Skulle en lagligförklaring vara aktuell i detta mål ska en fullständig Natura 2000-prövning samtidigt ske av den dämmande verksamhet som blir en följd av att anläggningarna tillåts på platsen och av de föreslagna ändringarna.

MARK- OCH MILJÖÖVERDOMSTOLENS DOMSKÄL

Bakgrund

Mark- och miljööverdomstolen har hållit huvudförhandling och syn i målet.

Mark- och miljödomstolen har i den överklagade domen avslagit ansökan om lagligförklaring beträffande befintlig vattenkraftanläggning för Ugerups mölla. Domstolen avslag även ansökan om tillstånd att bedriva vattenverksamhet vid anläggningen och tillstånd till vissa ombyggnationer.

Mark- och miljööverdomstolen har denna dag även meddelat dom i mål nr M 1577-19, M 1578-19 och M 1580-19, vilka har handlagts gemensamt med detta mål. Samtliga fyra mål rör lagligförklaring av anläggningar och ansökan om tillstånd till vattenverksamhet i Vramsån. Alla fyra anläggningar – Ugerup, Tollarp, Bäcklunda och Trobrodahl – är ursprungligen möllor. Kvarn, viss vattenbortledning och dämme etablerades sannolikt redan för ca 400 år sedan. Turbin för elproduktion har installerats under 1900-talet.

Den utredning som ligger till grund för ansökan om tillstånd och lagligförklaring i de fyra målen är i stora delar likalydande, även om respektive ansökan och verksamhet skiljer sig något åt. Gemensamt för utredningen är också att den löpande har kompletterats under målens handläggning i såväl mark- och miljödomstolen som Mark- och miljööverdomstolen.

Vramsån är sedan december 2004 utpekad av EU-kommissionen som ett Natura 2000-område. Vattendraget och delar av strandlinjen hyser mycket höga naturvärden. Med hänsyn till samtliga anläggningars ålder och utformning finns också höga kulturmiljövärden kopplade till anläggningarna och platserna. För anläggningen vid Ugerup finns särskilt höga kulturvärden.

Samtliga fyra verksamheter är enligt uppgift från verksamhetsutövarna antagna till den nationella planen för moderna miljövillkor. Enligt det förslag på tidplan som finns inom ramen för den nationella planen kommer verksamheter i Vramsån prövas under år 2027.

Den övergripande frågan i Mark- och miljööverdomstolen för samtliga mål är om sökandena ska få tillstånd till vattenverksamhet för dämning, vattenbortledning och genomförande av vissa åtgärder rörande bl.a. faunapassage samt om anläggningen ska lagligförklaras. Om tillstånd ges och anläggningen lagligförklaras ska det prövas vilka villkor som ska föreskrivas.

Rådighet

Mark- och miljööverdomstolen delar mark- och miljödomstolens bedömning att G O har den rådighet som krävs för att ansökan om tillstånd till vattenverksamhet ska kunna tas upp till prövning.

Tillstånd till vattenverksamhet

Tidigare tillståndsprövning

I målet får det anses utrett att den befintliga verksamheten inte har tillståndsprövats vare sig mot nuvarande bestämmelser i miljöbalken eller mot tidigare gällande lagstiftning. Verksamheten vid Ugerups mölla har dock funnits på platsen under lång tid och även om det saknas tillstånd i den mening som avses i miljöbalken förutsätts anläggningen, med hänsyn till den långa tid den nyttjats, ha tillkommit och brukats med omgivningens godtagande. Vilka förhållanden som skulle ha rått på platsen utan anläggningen och verksamheten är svårt att rekonstruera och förutsätter i princip utrivning. En utrivning kräver tillstånd och det är oklart vad en prövning av en sådan ansökan skulle resultera i.

Krav på innehåll i miljökonsekvensbeskrivningen

En ansökan om tillstånd till vattenverksamhet ska innehålla en miljökonsekvensbeskrivning. Eftersom ansökan gjordes före den 1 januari 2018 ska, som mark- och miljödomstolen redogjort för, 6 kap. miljöbalken i sin lydelse före den 1 januari 2018 tillämpas i målet. Syftet med en miljökonsekvensbeskrivning är att identifiera och beskriva de direkta och indirekta effekter som den planerade verksamheten eller åtgärden kan medföra bl.a. på människor, djur, växter, mark, vatten, landskap och kulturmiljö. Syftet är också att möjliggöra en samlad bedömning av dessa effekter på människors hälsa och miljön (6 kap. 3 § miljöbalken).

För att miljökonsekvensbeskrivningens syfte att möjliggöra en samlad bedömning av miljökonsekvenserna ska kunna uppnås måste den i förekommande fall behandla påverkan på Natura 2000-områden, det eventuella hänsynstagandet till området samt förutsättningarna för ett eventuellt tillstånd enligt 7 kap. 28 a och b §§ miljöbalken (jämför rättsfallen RÅ 2004 ref. 109 och RÅ 2005 ref. 44 samt Mark- och miljööverdomstolens dom den 11 april 2013 i mål nr M 7865-12 där det förs ett resonemang angående dispens från artskyddsföreskrifterna).

Det är klarlagt att Vramsån hyser mycket höga naturvärden. Dessa naturvärden måste, oaktat att aktuell verksamhet bedrivits innan området klassificerades som ett Natura 2000-område, beaktas inom ramen för miljökonsekvensbeskrivningen.

Aktuell utredning och dess brister

Flödesanalys

Vissa uppgifter om flöden finns i det skriftliga utredningsmaterialet, bl.a. uppgifter om de karakteristiska vattenföringarna. Därutöver har vissa uppgifter om flödes- och driftsförhållanden framförts under huvudförhandlingen i Mark- och miljööverdomstolen. För samtliga fyra verksamheter – Ugerups mölla, Tollarp, Bäcklunda och Trobrodahl – har verksamhetsutövarna uppgett att flödesvariationer kan ske mycket hastigt eftersom vattensystemet är sjöfattigt och saknar aktiv magasinsreglering.

De uppgifter som har lämnats är knapphändiga och kan inte anses vara tillräckliga för någon säker slutsats om de faktiska förhållandena. För att göra en bedömning dels av om föreslagen utformning av faunapassagen för Ugerups mölla möjliggör uppströmsvandring för samtliga förekommande arter över året, dels av konsekvenser och effekter av verksamhetens påverkan på vattenföring och utpekade naturtyper och arter är det nödvändigt att de faktiska förhållandena är klarlagda.

Mark- och miljööverdomstolen gör bedömningen att flödesförhållanden och flödesfördelning över året mellan naturfåra, faunapassage, flyktväg, avbördning över överfallsdammen, läckage genom dammen och avledd volym till turbinen för Ugerups mölla behöver åskådliggöras tydligare, eventuellt genom hydraulisk modellering. För flödesanalysen saknas bl.a. uppgifter om varaktighet, månadsmedelvärden, vattenstånd, vattenhastigheter och uppgifter om hur turbinerna körs.

Föreslagen faunapassage m.m.

G O har vid huvudförhandlingen i Mark- och miljööverdomstolen justerat yrkandet vad gäller faunapassage och uppgett sig vilja behålla den befintliga med vissa mindre modifieringar.

Under vissa förhållanden kan det vara en fördel att verksamhetsutövaren avvaktar med att i detalj utforma faunapassagen och att beslut om detta delegeras till tillsynsmyndigheten. Med hänsyn till de höga natur- och kulturvärden som omgärdar kraftverksproduktionen i Vramsån måste dock krav på preciserad utformning ställas för att säkra faunapassagernas funktion. Faunapassagen ska fungera vid både låg- och högflödessituationer och en minimivattenföring ska säkras. Det är därför av stor vikt att insteg, utsteg m.m. dimensioneras med hänsyn till nivåvariationer. Eftersom underlag om bl. a. vattennivåer vid anläggningen saknas kan faunapassagens funktion inte bedömas.

I anslutning till dammanläggningen i Ugerup finns ett befintligt naturligt omlöp. Av utredningsmaterialet framkommer att lutningen på stigrännan är ca 2,8–4 % med lokalt brantare partier. Enligt ansökan ska utformningen av utskoven justeras för att säkra minimivattenföring genom att de norra utskoven stängs och det östra öppnas och breddas. Mark- och miljööverdomstolen noterar att utformningen skiljer sig från den i ansökan presenterade vilket innebär att angivna uppgifter i miljökonsekvensbeskrivningen och den där beskrivna funktionen inte stämmer överens, bl.a. avseende effekter av de lokalt brantare partierna i omlöpet. Också dessa oklarheter gör att faunapassagens funktion inte kan bedömas.

Vid huvudförhandlingen i Mark- och miljööverdomstolen framkom även att det inte är helt klart var flyktvägen ska anläggas.

Påverkan på naturtyper och arter

Miljökonsekvensbeskrivningen med kompletteringar innehåller en beskrivning av vattenområdet och vattenmiljön och en uppräkningslista av aktuella naturtyper och av utpekade arter. Även uppgifter om arter skyddade av artskyddsförordningen är

redovisade, t.ex. jättemöja. Miljökonsekvensbeskrivningen innehåller en beskrivning av hur pågående drift generellt kan påverka vattenmiljön, bl.a. genom försämrade lek- och uppväxtmiljöer i den sträcka som påverkas av vattenbortledning, problem med anlockning av fisk mot kraftverkets utloppskanal och fördröjningsförluster vid nedströmsvandring.

G O har i Mark- och miljööverdomstolen inkommit med en redogörelse över vissa förväntade effekter på skyddsvärda arter vid utrivning respektive fortsatt drift av vattenkraftverket. Uppgifterna utgår inte ifrån de arter som faktiskt finns på platsen, t.ex. saknas bedömning av effekter och konsekvenser för flodpärlmusslan och den tjockskaliga målarmusslan. Av kompletteringen framgår inte vilket underlag slutsatserna baseras på.

Länsstyrelsen har vid huvudförhandlingen redovisat en karta över Natura 2000-områdets gränser och naturtypernas utbredning i anslutning till Ugerups mölla. Den prioriterade naturtypen svämlövskog (9750) är representerad i området men det saknas i utredningsmaterialet en närmare beskrivning av hur den naturtypen kan komma att påverkas av de föreslagna åtgärderna.

Eftersom det saknas en flödesanalys över tid medger inte utredningsunderlaget en närmare analys av storleksordningen på de ovan generellt beskrivna problemen och om de har påverkat och kommer att påverka arternas och naturtypernas bevarandestatus.

Mark- och miljööverdomstolen noterar också att det saknas en redogörelse för i vilken omfattning pågående vattenverksamheter har en positiv inverkan på och i vissa fall närmast är en förutsättning för vissa naturvärden. Det saknas också en närmare beskrivning av hur ombyggnadsåtgärderna ska utföras och om åtgärderna kan orsaka skador på eller påverka Natura 2000-området samt en bedömning av kumulativa effekter inkluderande övriga vattenverksamheter i Vramsån.

Slutsatser

Som framgått ovan bedömer Mark- och miljööverdomstolen att det finns brister i den utredning som ligger till grund för ansökan om tillstånd, inte minst när det gäller miljökonsekvensbeskrivningen.

Om en miljökonsekvensbeskrivning är behäftad med så väsentliga brister att den inte kan utgöra grund för ett ställningstagande till verksamhetens eller åtgärdens inverkan på miljön anses det föreligga ett processhinder. Är en sådan prövning visserligen möjlig, men beskrivningen bristfällig, får det i stället ses som en fråga om ansökningens materiella hållbarhet. Bristerna får då falla tillbaka på sökanden, vilket ytterst kan föra med sig att tillståndsansökningen avslås. (Se rättsfallet NJA 2009 s. 321.)

I detta fall bedömer Mark- och miljööverdomstolen att ovan berörda brister i miljökonsekvensbeskrivningen inte är så väsentliga att det kan anses föreligga ett processhinder. Bristerna i utredningen medför dock att det inte kan anses visat att verksamheten kan bedrivas utan att orsaka skada eller olägenhet av väsentlig betydelse för miljön. Under sådana förhållanden ska ansökan om tillstånd avslås.

Lagligförklaring m.m.

Det finns fortfarande möjlighet att lagligförklara anläggningar som används för produktion av vattenkraftsel, om det sker i mål som pågick när bestämmelsen trädde i kraft vid årsskiftet 2018/2019 (se bl.a. Mark- och miljööverdomstolens domar den 25 februari 2019 i mål nr M 2149-18 och den 27 juni 2019 i mål nr M 10797-17).

I praxis har uttalats att det inte är lämpligt att i samband med beslut om lagligförklaring föreskriva villkor som i första hand avser att reglera själva vattenverksamheten. Detta eftersom vattenverksamheten ska prövas i annan ordning och i enlighet med miljöbalkens bestämmelser. För att kunna föreskriva lämpliga villkor för bl.a. vattenhushållning har det därför krävts att en vattenanläggnings laglighet prövas tillsammans med en ansökan om tillstånd till vattenverksamhet (se

rättsfallen MÖD 2017:19 och MÖD 2017:45). Mark- och miljööverdomstolen har avslagit ansökan om tillstånd till vattenverksamhet vid Ugerups mölla. Den anläggning som ansökan om lagligförklaring rör är nära sammankopplad med den vattenverksamheten och eftersom det inte samtidigt finns förutsättningar enligt miljöbalken att ge tillstånd till och villkorsreglera vattenverksamheten finns det inte förutsättningar att lagligförklara anläggningen (se Mark- och miljööverdomstolens dom den 30 oktober 2019 i mål nr M 7628-18). Ansökan om lagligförklaring ska därför avslås.

G O har yrkat att Mark- och miljööverdomstolen, som ett alternativ till yrkandet om lagligförklaring, ska förklara att verksamheten bedrivs med stöd av urminnes hävd. Oaktat att G O har uttryckt motsatsen kan yrkandet inte uppfattas på annat sätt än som ett fastställelseyrkande enligt 13 kap. 2 § rättegångsbalken. Det kan ifrågasättas om det i mål om tillstånd till vattenverksamhet enligt miljöbalken överhuvudtaget är möjligt att pröva ett sådant yrkande. Oavsett hur det förhåller sig med den saken kan en sådan fastställelse talan i detta fall inte anses lämplig, bl.a. med hänsyn till att frågan bättre hanteras inom ramen för den nationella planen för moderna miljövillkor, se nedan. Yrkandet ska därför avvisas.

I den mån påståendet om urminnes hävd ska uppfattas som ett skäl till varför ansökan om tillstånd till vattenverksamhet ska bifallas påverkar det inte bedömningen ovan om brister i den utredning som ligger till grund för ansökan.

Den nationella planen för moderna miljövillkor

Den 1 januari 2019 trädde nya vattenrättsliga regler i kraft som innebär att den som bedriver tillståndspliktig vattenverksamhet för produktion av vattenkraftsel och som saknar tillstånd enligt miljöbalken, ska se till att verksamheten har moderna villkor. En sådan verksamhet får dock fortsätta att bedrivas till dess en sådan prövning är klar om (1) verksamhetsutövaren har ansökt om tillstånd eller omprövning för att förse verksamheten med moderna miljövillkor, eller (2) verksamheten omfattas av en nationell plan för moderna miljövillkor enligt föreskrifter som regeringen meddelar

och verksamhetsutövaren inte är försenad med att ansöka om prövning enligt planen (11 kap. 27 § miljöbalken).

Mark- och miljööverdomstolen har tydliggjort att det för att en verksamhetsutövare ska få fortsätta bedriva verksamhet enligt 11 kap. 27 § miljöbalken till dess en prövning är klar enligt den nationella planen inte uppställs något krav på att den omfattas av tillstånd enligt miljöbalken. Det är tillräckligt att verksamheten omfattas av den nationella planen (eller att tillstånd sökts). Huruvida hävd eller annan rättighet enligt 5 a § MP är vid handen saknar relevans (se Mark- och miljööverdomstolens dom den 13 november 2019 i mål nr M 747-19).

Mark- och miljööverdomstolen konstaterar att Ugerups mölla är antagen till den nationella planen för moderna miljövillkor. Det samråd och myndighetsstöd som kan erbjudas inom ramen för den nationella planen medför att det finns goda förutsättningar att hantera den här typen av ansökan inom ramen för planen. Inom planen finns också förutsättningar att beakta andra allmänna intressen, t.ex. kulturmiljövärden, som kan vara aktuella (se prop. 2017/18:243 s. 93 f.). Det finns då också en möjlighet att, med hänsyn till deras kumulativa påverkan på vattendraget, hantera kraftverken i Vramsån gemensamt. Att verksamheterna bedrivits under lång tid och möjligen med stöd av urminnes hävd kan då eventuellt få betydelse.

Rättegångskostnader i mark- och miljödomstolen

Målet har handlagts i mark- och miljödomstolen under en tid av drygt två år. Mark- och miljödomstolen har hållit huvudförhandling i tre dagar med syn. Målet har innefattat ett antal olika frågeställningar och krävt omfattande arbete av länsstyrelsen inom olika områden bl.a. eftersom utredningen under målets handläggning har kompletterats och yrkanden ändrats. Med hänsyn till målets art och omfattning gör Mark- och miljööverdomstolen samma bedömning som mark- och miljödomstolen om det begärda och utdömda beloppets skälighet. G Os yrkande om ändring ska därför avslås.

Rättegångskostnader i Mark- och miljööverdomstolen

Kammarkollegiet har i Mark- och miljööverdomstolen begärt ersättning för rättegångskostnader med 4 000 kr.

Länsstyrelsen har i Mark- och miljööverdomstolen begärt ersättning för rättegångskostnader med 23 000 kr. Beloppet avser totalt 28,75 timmars arbete varav 21 timmar avser närvaro vid huvudförhandling och syn.

G O har anfört att vardera part bör stå sina rättegångskostnader. Han har godtagit ett belopp om 2 000 kr som skäligt för Kammarkollegiet och 16 000 kr som skäligt för länsstyrelsen. Mot bakgrund av bestämmelsen i 25 kap. 2 § 2 stycket miljöbalken finns det enligt Mark- och miljööverdomstolen inte stöd för en fördelning där vardera part ska stå sina kostnader. De av Kammarkollegiet och länsstyrelsen begärda kostnaderna är i sin helhet hänförliga till G Os överklagade. G O ska därför svara för såväl Kammarkollegiets som länsstyrelsens rättegångskostnader i den mån begärt belopp är skäligt.

Med hänsyn till de frågor som varit aktuella i målet samt målets art och omfattning i övrigt gör Mark- och miljööverdomstolen bedömningen att begärt belopp är skäligt.

HUR MAN ÖVERKLAGAR, se bilaga B

Överklagande senast den 20 mars 2020.

I avgörandet har deltagit hovrättsrådet Henrik Löf, tekniska rådet Ingrid Johansson, hovrättsrådet Ralf Järtelius och tf. hovrättsassessorn Annika Grönlund, referent.

Föredragande har varit Leonard Örner.

VÄXJÖ TINGSRÄTT
Mark- och miljödomstolen

DOM
2019-01-15
meddelad i
Växjö

Mål nr M 4950-16

PARTER

Sökande
G O

Ombud: W J

SAKEN

Ansökan om lagligförklaring och tillstånd till drift av Ugerups mölla i Vramsån samt tillstånd till ombyggnadsåtgärder

Avrinningsområde: 88 N: 6200395,02 E: 444974,12 SWEREF99TM

DOMSLUT

Mark- och miljödomstolen godkänner miljökonsekvensbeskrivningen.

Mark- och miljödomstolen avslår ansökan i dess helhet.

Mark- och miljödomstolen ändrar inte den i beslut av den 30 november 2016 fastställda provningsavgiften om 5 500 kronor.

G O ska betala ersättning för rättegångskostnader till

- a) Kammarkollegiet med 3 200 kronor,
- b) Länsstyrelsen i Skåne län med 28 800 kronor,

allt jämte ränta enligt 6 § räntelagen från denna dag till dess betalning sker.

ANSÖKAN

Yrkande

G O (sökanden) yrkar,

- att mark- och miljödomstolen lagligförklarar damm, kvarnbyggnad, utloppskanal, samt övriga tillhöriga anläggningsdelar, vid Ugerups mölla, i dess befintliga utformning enligt 18 § i lag om införande av miljöbalken (SFS 1998:811).

I första hand tillstånd enligt 11 kap. 9 § miljöbalken,

- att fortsatt dämna Vramsån vid Ugerups mölla kvarndamm,
- att från Vramsån till kraftverket avleda ett flöde om maximalt 1,5 m³/s,
- att anlägga faunapassage med inloppströskel på +8,70, alternativt förbättra den befintliga, vid rubricerad dammanläggning,
- att anlägga ny intagsgrind med lutning 35 grader och spaltvidden 15 mm framför kraftverket, med tillhörande fiskavledare, samt för ändamålet genomföra nödvändig ombyggnad av Ugerups mölla kvarndamm,
- att uppföra, och efter åtgärdernas färdigställande, utriva temporära fångdammar för vattenhantering under byggskedet,
- att fylla och schakta i vattenområdet i anslutning till rubricerade dammar, för att genomföra ovanstående åtgärder på lämpligt sätt, samt
- Beslutar att Kristianstad XXX för framtiden ska utgöra strömfallsfastighet för Ugerups mölla kraftverk.

I andra hand tillstånd enligt 11 kap. 9 § miljöbalken,

- att fortsatt dämna Vramsån vid Ugerups mölla kvarndamm

Sökandena yrkar vidare.

- att arbetstiden, jämlikt 22 kap. 25 § miljöbalken, för att genomföra ansökta åtgärder fastställs till tre år,
- att anspråk, jämlikt 24 kap. 13 § miljöbalken, för oförutsedd skada skall framställas senast inom fem år efter arbetstidens utgång,

- att begränsning i ersättningsrätten enligt 31 kap. 22 § miljöbalken bestäms till en tjugondel av produktionsvärdet, samt
- att mark- och miljödomstolen, jämlikt 6 kap. 9 § miljöbalken, godkänner den i ärendet inlämnade miljökonsekvensbeskrivningen.

Om domstolen så skulle finna att ansökta vattenföretag innebär betydande påverkan som erfordrar tillstånd enligt 7 kap. 28 a och b §§ miljöbalken, yrkar sökandena att en sådan prövning sker.

Förslag till villkor.

För förstahandsyrkandet föreslås följande villkor och vattenhushållningsbestämmelser:

1. Arbetena ska bedrivas i huvudsaklig överensstämmelse med vad sökande angett i ansökningshandlingarna och i övrigt uppgett och åtagit sig i målet.
2. Skadeförebyggande åtgärder för anläggningsarbeten och kontinuerlig verksamhet ska utföras i överensstämmelse med förslag i den i målet inlämnade miljökonsekvensbeskrivningen.
3. Dämmningsgränsen (DG): +9,30 (RH2000) eller den nivå som uppstår vid fullt öppen damm.
4. Sänkningsgränsen (SG): +9,00 (RH 2000).
5. Kraftverket ska drivas som ett strömkraftverk och korttidsreglering får inte ske.
6. Start och stopp av kraftverket ska ske med så mjuka övergångar som är teknisk möjligt.
7. En minimitappning om minst 0,75 m³/s eller tillrinnande vattenmängd ska framläppas förbi kraftverket fördelat enligt följande:
 - a. 0,5 m³/s via fiskväg/faunapassage då kraftverket är i drift.
 - b. 0,25 m³/s via flyktöppning i anslutning till intagsgrinden (vid drift av kraftverket).
 - c. Då kraftverket inte är i drift ska avbördning primärt ske via fiskväg/faunapassage.

- d. Överskottsvatten ska så långt möjligt framsläppas fiskväg/faunapassage, alternativt via flyktöppningen vid intaget
8. En naturlig faunapassage ska anläggas i form av ett omlöp förbi kraftveket och dammen, i huvudsaklig överensstämmelse med de handlingar som inlämnats i målet. Faunapassagen ska dimensioneras för fiskarter som naturligt förekommer i Vramsån. Fiskvägens sträckning och närmare utformning ska bestämmas i samråd med tillsynsmyndigheten.

Lagligförklaring

Det strömfall som Ugerups mölla kraftverk i dag använder sig av, har under mycket lång tid tillbaka använts för kraftproduktion från tidig kvarndrift till dagens elproduktion. Uppgifter om kvarndrift på platsen förekommer ända tillbaka till 1600-talet. Under 1900-talet installerades turbiner för elproduktion i kraftverket.

G O, driver i privat regi vattenkraftverk vid den gamla kvarnen vid Ugerups mölla och har av Länsstyrelsen i Skåne län förelagts att söka lagligförklaring av nuvarande anläggning och tillstånd för vattenverksamhet. Vattendom för kraftverksdrift eller reglering av Vramsån saknas.

Anläggningens sammanhållna miljö ger ett tydligt och läsbart intryck av en kvarnmiljö från 1600-talet. Ugerups mölla har en mycket lång historia och uppfördes från början av Ugerups Säteri. Den första vattenverksamheten på platsen var en skvaltkvarn som troligen byggts före 1491. Det året utfärdade kung Hans privilegiebrev för säteriets andra kvarn "Nymölla", där det fastställdes att kvarnen var att betrakta som en odal- och landgillekvarn. Ugerups mölla nämns första gången i skrift 1624. Kvarnen var skattlagd enligt 1722 års rustjänstlängd. År 1825 upptäcktes vid syn att ett stenpar var olovligt och ägaren fick böta. Det olovliga stenparet skattlades år 1840.

Tre mindre utloppsfårar fungerar som naturlig fiskväg. Vid och i omlöpet/fiskvägen finns klart tydbara rester av den gamla skvaltkvarnsanläggningen. Söder om nu-

varande kvarnbyggnad finns rester av det södra landfästet av en stenbro som haft sin sträckning över dammen.

Från dammen vid Ugerups mölla avleds vatten till kraftverket som ligger omedelbart till vänster om Vramsåns huvudfåra. Utflödet från turbinerna mynnar direkt i huvudfåran via en 70 m lång utloppskanal. Vattnet avleds totalt sett förbi en sträcka om ca 80 m av naturfåran.

Lagligheten avseende Ugerups möllas kraftverk bör prövas enligt 1880 års vattenrättsförordning.

Rådighet

Sökanden äger fastigheten Kristianstad XXX som omfattar kvarn-byggnad tillika maskinstation samt dammanläggningen. Befintlig fiskväg är belägen på fastigheten Kristianstad XXY, ägd av K A och K A

Fisket i Vramsån är enskilt. Inga övriga vattenrättigheter, såsom vattenuttag m.m., är kända som kan påverkas av planerad verksamhet

Höjdfix

Höjder angivna i rikets höjdsystem RH2000 är belägna 0,40 meter under det lokala höjdsystemet. Som fixpunkt för anläggningen finns en i vänster intagsvägg ca 10 m uppströms kvarnbyggnaden infäst dubb. Dubben har höjden +9,93 i RH2000 och +10,33 i lokalt höjdsystem.

Hydrologi

Avrinningsområdet vid Vramsåns utflöde i Helge å är 375 km² stort. Avrinningsområdet är mycket sjöfattigt och endast 0.35 % av arealen utgörs av sjöar. Enligt dammregistret förekommer 18 dammanläggningar i Vramsåns avrinningsområde. Regleringsgraden är dock obefintlig och dammarna utgörs av nivådammar utan aktiv magasinreglering. (SMHI, Vattenwebb, 2014) Detta innebär att flödes-

variationer i Vramsån kan ske mycket hastigt då nederbördsnivåer förändras och snabbt avrinner via vattendraget.

Flödeskaraktistik för Vramsån vid Tollarp som proportionerats till Ugerups ARO
m³/s

HHQ100	54,9
HHQ50	49,6
MHQ	26,1
MQ	3,6
MLQ	0,4
LLQ	0,1

Planförhållanden och skyddade områden

Berört anläggnings- och verksamhetsområde omfattas såvitt känt inte av några detaljplaner eller särskilda områdesbestämmelser.

I gällande översiktsplan för Kristianstads kommun som antogs 12 mars 2013 beskrivs Vramsån som en stor tillgång sett ur ett naturmiljöperspektiv. Den goda vattenkvaliteten innebär ett rikt fisk- däggdjurs- och insektsliv. Kommunen ska också fortsätta arbeta med att förbättra vattenkvaliteten och stärka den biologiska mångfalden i kommunens sjöar, vattendrag, våtmarker och kustvatten. Detta arbete kommer att vara en viktig del i kommunens naturvårdsstrategi.

Vramsån är i sin helhet ett Natura 2000-område enligt art- och habitatdirektivet (EU ID: SE0420310) som har till syfte att uppnå gynnsam bevarandestatus för arter och naturtyper enligt tabell 3-4. Enligt bevarandeplan för Natura 2000-området Vramsån är en oregrerad vattenföring med naturliga vattenståndsfluktuationer en förutsättning för att nå gynnsam bevarandestatus för åns naturtyp. Likaså krävs att det inte finns någon eller endast obetydlig fragmentering, så som dämmen och andra vandringshinder. En reglerad vattenföring är enligt bevarandeplanen för Vramsån en av de största riskerna för Vramsåns djur- och växtliv.

Även de tre sydliga biflödena Björkerödsbäcken, Linnekullabäcken och Klintabäcken är Natura 2000-områden. Vramsåns mynningsområde är ett Natura 2000-område enligt fågeldirektivet.

Upptagna arter i Natura 2000-området Vramsån.

Art	Skydd enligt artskyddsforordningen	Rbdlista d	Fridlyst
Bred paljettdykare	S, B, N*		
Flodpärlmussla	S, B, F	Starkt hotad (EN)	Ja (§ 5)
Tjockskalig målarmussla	S, N	Starkt hotad (EN)	Ja (§§ 4,5,7)
Lax	S, B, F		
Skånsk sandnejlika	S, B, N	Starkt hotad (EN)	Ja
Utter	S, B, N	Nära hotad (NT)	Ja

* S — arten förekommer i Sverige. B—arten har enligt fågel- eller art- och habitatdirektivet ett sådant unionsintresse att särskilda skyddsområden eller bevarandeområden behöver utses. N —Arten kräver noggrant skydd enligt art- och habitatdirektivet. Arten finns upptagen i bilaga till art-och habitatdirektivet. F —Arten har enligt art- och habitatdirektivet ett sådant gemenskapsintresse att insamling i naturen och exploatering kan bli föremål för särskilda förvaltningsåtgärder.

Sökanden bedömer att vare sig huvudalternativet eller andrahandsalternativet är tillståndspliktigt enligt 7 kap. 28 a § miljöbalken.

Vramsån omfattas av riksintresse för naturvård med avseende på förekomsten av stormusslor, jättemöja och artrikedomen på fisk. I registerkortet för området anges att vandringshinder och vattenreglering skadar vattendragets naturvärden. Vramsån är även ett nationellt särskilt värdefullt vatten med avseende på naturvärden.

Ca 8 km nedströms Ugerups mölla utgör Vramsån och dess strandområden naturreservatet Vramsåns mynning, med en areal omfattande nära 102 ha. Syftet med naturreservatet är att bevara och restaurera ett ornitologiskt och botaniskt värdefullt område på ömse sidor om Vramsåns mynning samt att bevara Vramsåns hydrologi och bottenstruktur.

Strandängarna kring Vramsåns utlopp ingår i Ramsarområdet längs Helge å. Hammarsjön och Helge å är en del av det drygt 8 000 ha stora våtmarksområdet

utmed Helge å som omfattas av skydd av värdefulla våtmarker enligt Ramsarkonventionen (The Ramsar Convention on Wetlands). Målet med Ramsar-områden är att bevara de speciella biologiska värden som finns i grunda vegetationsrika områden.

Ett område av cirka tre gånger tre mil i Kristianstads kommun har utnämnts till biosfärområde av UNESCO, där Helge å med dess omgivande miljöer inklusive Vramsån är det ekologiska kärnvärdet. Biosfärområdet omfattar även delar av Hanöbukten. Ett biosfärområde är ett modellområde för hållbar utveckling där bevarande och nyttjande av mark och vatten går hand i hand. I Sverige är biosfärområden ett komplement till kultur- och naturreservat, nationalparker och andra utpekanden av områden med höga natur- och kulturvärden.

Kulturmiljö och friluftsliv

Dammen är inte identifierad som övrig kulturhistorisk lämning eller fornlämning. Ungefär mitt i sträckningen av befintlig fiskväg har en gång i tiden legat en skvaltkvarn, troligen uppförd före 1491, då Ugerups säteri fick privilegiebrev på sin andra kvarn Nymölla. Rester av skvaltkvarnen finns kvar såsom kvarnsten och del av en utloppskanal norr om omlöpet.

Befintlig utformning

Av inmätning genomförd 2009-04-24 framkom följande (lokalt höjdsystem):

Uppströms vattenyta (aktuell dämning) +9,58

Nedströms vattenyta kraftverk +8,13

Kraftverkets fallhöjd var vid mättillfället ca 1,45 m och varierar beroende på aktuellt flöde i Vramsån. Vattenföringen var vid mättillfället ca 1 m³/s, baserat på SMHI:s modelldata. Därmed varierar också tillgänglig fallhöjd för kraftverkets produktion.

Befintlig dammanläggning är sannolikt grundlagd på berg, och består från vänster till höger av följande anläggningsdelar:

- Kraftverksintag av äldre snitt med bredden ca 3,4 m och tröskelnivå ca +8,4
- Intagsvägg (betong) med krönhöjden +9,68.
- Skibord, tillika dammkrön, med krönhöjden + 9,76, bredd ca 0,3 m och längd ca 50 m. dammen är utförd som en fyllningsdamm förlagd diagonalt uppströms över åns huvudfåra i mycket flack vinkel. Dammens uppströmssida är pågjuten av betong, och nedströms sida har en sluttande överyta klädd med sten för att tåla överrinning.
- Naturlig fiskväg; tre utloppsfåror med tröskelnivåer +9,70, +9,65 och +9,75. Fri bredd 0,3 m, 0,55 m och 2,3 m. utloppen utgör troligen rester från intaget till den gamla skvaltån. Fiskvägen är ca 45 m lång och hanterar en fallhöjd kring 1,3-1,8 m (beroende på aktuell vattenföring).

Dammen har såvitt känt inte genomgått konsekvensklassificering enligt RIDAS. Dammen torde dock tillhöra klass 3 (RIDAS) eller klass U enligt nuvarande förordning om dammsäkerhet (SFS 2014:214). Dammen bedöms ha mycket små nedströmseffekter i händelse av ett dammbrott och har en dammhöjd lägre än 5 m samt en dämningvolym som understiger 100 000 m³.

Kraftverkets produktionsutrustning består av en Francisturbin med löphjulsdiameter 1,25 meter och maximalt varvtal 36 v/min. Den är försedd med galleripådrag och är mer än 100 år gammal. Normal årsproduktion uppgår idag till 75 MWh. Vid full drift uppgår maximal slukförmåga till ca 1,5 m³/s. Normalt driftområde på kraftverket är ca 0,75 - 1,5 m³/s.

Vattenhushållningen bestäms av dammens utformning, som i princip är utförd som en fast nivåtröskel över Vramsån, utan möjligheter (utskov) för att aktivt reglera nivån.

Den övre vattenytans nivå (ÖVY) bestäms därför av:

- aktuell vattenföring (tillrinning),
- kraftverkets aktuella drivvattenföring
- dammkrönets krönnivå och bredd
- fiskvägens tröskelnivå och fria bredd

Då befintlig fiskväg är av typen naturlig fiskväg, samt att fallhöjden vid dammen är så pass begränsad, bedöms nuvarande fiskväg fungera ändamålsenligt. Fiskvägens utskov behöver dock justeras för att avbörda den föreskrivna minimitappningen vid en given nivå. Detta sker lämpligen genom att det översta utloppet försiktigt breddas för att anpassas till föreskriven minimitappning.

Fiskvägen är av typen omlöp, totalt ca 45 m lång, med en fallhöjd på ca 1,3 - 1,8 m (beroende av aktuell vattenföring). Befintlig fiskväg har därmed en genomsnittlig lutning om ca 2,8 - 4 % med lokalt brantare partier.

Ungefär mitt på omlöpet har en gång i tiden legat en skvaltkvarn, troligen uppförd före 1491, då Ugerups säteri fick privilegiebrev på sin andra kvarn Nymölla. Rester av skvaltkvarnen finns kvar såsom kvarnsten, markerad med cirkel öster om omlöpet och del av en utloppskanal markerad med rektanglar norr om omlöpet. Halvvägs nedströms i befintligt omlöp är stenar lavade tvärs över omlöpet som om de utgjort ett tidigare dämme. I nedre delen av omlöpet ligger flera bearbetade stenar, som troligen hamnat där när olika delar och detaljer rast från skvaltån. Dessa stenar bildar nu forsar i omlöpet.

Mitt i fiskvägen ligger en gammal kvarnsten, som sannolikt härrör från den tidigare skvaltkvarnen. Intill och sydost om kvarnstenen finns släthuggna och bearbetade stenar som troligen utgjort grunden i den gamla skvaltkvarnen. I fiskvägen ligger också stenblock, där en del är bearbetade och som troligen utgjort åtminstone nedre delen av skvaltkvarnen. Öster om och någon meter från kvarnstenen finns en av huggna stenar kallmurad mur, som troligen utgjort norra sidan av en utloppskanal. Cirka 20 meter längre nedströms och på den södra åbrinken finns landfäste från en gammal stenbro, som lett över fallet.

Planerade ombyggnadsåtgärder

Inga ombyggnadsåtgärder planeras för befintlig produktionsutrustning mm. De ombyggnader som planeras utgör enbart skadeförebyggande åtgärder för att

reducera kraftverkets inverkan på vandrande fisk i Vramsån. Detta kräver också, för en långsiktig och kontinuerlig funktion, införande av villkor om minimiflöde förbi kraftverket. Åtgärderna utgörs sammanfattningsvis av följande:

- Driftvillkor för kraftverket omfattande slukförmåga ($1,5 \text{ m}^3/\text{s}$) och en föreskriven minimitappning förbi kraftverket, eventuellt säsongsvarierad.
- En flyktväg för nedströms vandrande fisk föreslås bli anlagd i anslutning till befintligt eller nytt intagsgaller.
- Mindre modifieringar och justeringar av befintlig fiskväg för uppvandrande fisk.

Befintlig fiskväg ska anpassas för att erhålla en genomsnittlig fallprofil om ca 2 - 2,5 %. Detta sker genom att fiskvägens utskov (eller utlopp) längst uppströms anpassas för föreskriven minimitappning. Från utloppet och vidare ca 60 - 75 meter nedströms genomförs justeringar i befintliga bottentrösklar, samt etappvis bottenuppbyggnad. Genom detta erhåller den justerade fiskvägen en fallprofil och en flödesdimensionering anpassad för såväl starksimmande som svagsimmande fiskarter. Alternativt kommer fiskvägen att byggas om då en del av befintlig dammvall tas bort. Fiskvägen kommer efter ombyggnad kunna avbörda stor del av normalt förekommande överskottsvatten vid dammen.

Fiskvägen dimensioneras för ett minimiflöde motsvarande ca 20 % av MQ ($0,7 \text{ m}^3/\text{s}$) minus den tappning som åtgår i avledare för nedströmsvandring (ca $0,2 \text{ m}^3/\text{s}$). Fiskvägen anpassas för ett grundflöde om $0,5 \text{ m}^3/\text{s}$ vid normalnivå i dämning, och för att kunna hantera ytterligare flöde vid stigande vattennivåer i dammen. Problem med att fisk (främst havsöring) anlockas mot kraftverksutloppet, och därför inte finner fiskvägen, bedöms vara litet då kraftverkets utbyggnadsvattenföring är låg i relation till totalvattenföringen, och då havsöring normalt vandrar upp på relativt höga vattenföringar.

En låglutande fingrind (spaltvidd 15 mm) med vertikala grindstål placeras direkt uppströms befintligt intag. Detta kräver torrläggning med fångdamm ca 10 m

uppströms nuvarande intag, samt justering och eventuell förlängning av sidoväggar och bottenplatta uppströms. Intaget ska efter åtgärd erhålla en tvärsnittsarea om minst 3 m² för att uppnå genomsnittlig vattenhastighet 0,5 m/s vid full drift.

Intaget förlängs med likvärdig bottenröskel som dagens förhållanden (+8,8). Grindsektionen utförs med motsvarande bredd som dagens.

I anslutningen mellan nivådammen och den nya grinden placeras en ursparing som delvis kan stängas med sättare. Ursparingen utförs med en färdig tröskelnivå på +9,0 och fria bredden 0,3 respektive 0,6 meter. Den mindre delen hålls konstant öppen för att avleda fisk från intaget. Via den bredare delen kan avbördningen temporärt ökas för att spola bort skräp från intaget. Det permanenta flödet föreslås uppgå till 0,2 m³/s vid normal dämning (+9,60) via öppningen för fiskavledning.

Företagets nytta

Nyttan av företaget kan sammanfattas enligt nedanstående punkter:

- klimatneutral energi
- bevarande av kulturmiljö
- bibehållen grundvattennivå i närområdet
- förbättrad konnektivitet för akvatisk fauna i del av vattendraget

Kostnaderna för planerade åtgärder i Ugerups mölla vattenkraftverk har beräknats till 305 000 kr fördelade enligt följande:

- Faunapassage	100 000 kr
-Fingrind	80 000 kr
- Ansökningskostnader	125 000 kr
Tot	305 000 kr
Avskrivningar miljöåtg.	4 500 kr
Räntekostnader (3%)	9 150 kr
Drift och underhåll	20 000 kr
Tot årskostnad	33 650 kr

Normal årsproduktion 75 000 kWh varav 25 000 kWh används för eget bruk
50 000 kWh á 34 öre/kWh (handelspris och nätnytta) 17 000 kr, eget bruk 25 000 á
1,30 kr= 32 500 kr **49 500 kr**

Det bör anmärkas att det är mycket tveksamt om miljöåtgärderna skall belasta respektive kraftverk, det med hänvisning till att det har anlagts omlöp/fiskvägar i centrala Örebro, i centrala Uppsala, tre omlöp byggts i centrala Tranås, i Karlholm med många flera platser. Inget av dessa omlöp/fiskvägar har varit knutna till något vattenkraftverk som har kunnat stå för omlöpens/fiskvägens kostnader. Det pågår fortsättningsvis på många andra platser i landet, byggande av fiskvägar förbi dammbyggnader utan att det finns några kraftverk som bär kostnaden för byggandet. Även dessa fiskvägar skall ha genomgått en samhällsekonomisk bedömning enligt 11 kap. 6 §, för att vara tillåtliga. Bestämmelserna i 11 kap. 6 § gör inte någon skillnad på om det byggs fiskvägar förbi dammbyggnader med eller utan vattenkraftverk. All vattenverksamhet skall prövas enligt bestämmelserna i 11 kap. 6 § på ett likvärdigt sätt.

Miljökonsekvensbeskrivning

Vramsån utgör Natura 2000 område och hyser värdefulla bestånd av havsöring, jättemöja och flodpärlmussla. Naturvärden i berört vattendrag är således betydande. Förutsättningarna för en nyprövning och anläggning av de skyddsåtgärder som normalt förknippas med nyprövning av vattenkraftverk har tidigare studerats i olika sammanhang (Norconsult AB och Fiskevårdsteknik AB).

Berört vattenkraftverk nyttjar en ringa fallhöjd, har en låg utbyggnadsvattenföring och en turbin som medför relativt liten risk för skador på fisk som passerar genom turbinen vid sin utvandring. Den mest påtagliga påverkan som kan identifieras av befintlig verksamhet är risken för skador eller fördröjning av utvandrande fisk såsom öringsmolt, utlekt öring och ål. Vidare kan vattenbortledningen vid vissa flödesförhållanden öka risken att uppvandrande fisk inte finner den fiskväg som finns installerad på dammen.

Dammen medför naturligtvis en dämningpåverkan på Vramsån, ca 1,2 km uppströms dammen på en yta av 24 000 m². Denna påverkan har dock pågått alltsedan 1500-talets kvarndämme, och naturmiljön och Vramsåns omgivningar har successivt anpassats till dessa förhållanden. Det Natura 2000 område som pekats ut, har så gjorts med detta som en förutsättning, dvs. pågående kraftverksdrift och dämningar i Vramsån.

Kraftverket är beläget, och utgör del av en värdefull kulturmiljö kring Ugerups Säteri. Vramsån framrinner i ett område med en känd grundvattenproblematik. Berörd damm bidrar till att upprätthålla grundvattennivån i dess närområde och minskar således risken för torrläggning av brunnar, sättningar i omgivande mark m.m.

Det ansökta huvudalternativet innebär en fortsatt drift av kraftverket, men kompletterat med skyddsåtgärder främst avseende nedströms vandrande fisk. Vår bedömning är att med dessa skyddsåtgärder kommer inte turbindriften medföra några påtagliga risker för skada på nedströms vandrande fisk, samtidigt som förhållanden för såväl upp- och nedvandring av fisk förbättras jämfört dagens förhållanden.

Nollalternativet innebär att tillstånd inte meddelas, vilket i förlängningen innebär att dammanläggningen måste rivas ut. Detta då ekonomiska medel saknar för ett fortsatt underhållsansvar för dammanläggningen. Utrivningen bedöms långsiktigt medföra positiva effekter för fisk- och bottenfauna uppströms nuvarande damm, genom återskapade strömsträckor (reproduktions- och uppväxtområden), optimerade vandringsmöjligheter för fisk, och minskad temperaturpåverkan. Kortsiktigt kan dock utrivningen medföra skador fisk, bottenfauna och vattenvegetation nedströms genom grumling och en påtaglig risk för sedimenttransport och deposition i Vramsån. Vidare bedöms utrivningen innebära en långsiktig skada på de kulturmiljövärden som nuvarande kvarnmiljö hyser. Avsänkningen medför också påtagliga risker för sänkt grundvattennivå i närområdet uppströms dammen, risk för att enskilda brunnar sinar mm.

Andrahandsalternativet innebär att kraftverksdriften upphör, men dämningens verksamheten fortgår, och dammanläggningens förutsättningar för passage av uppvandrande fisk förbättras för att motsvara dagens krav på bästa möjliga teknik. Alternativet medför en minimal påverkan på kulturmiljövärden (då dämningen bevaras), förbättrad konnektivitet för fisk och bottenfauna (ingen risk för anlockning till turbinflöde mm), ingen förändring avseende tillgängliga reproduktions- och uppväxtområden för öring och flodpärlmussla i Vramsån, en utebliven produktion av klimatneutral förnyelsebar energi om ca 75 MWh (motsvarande behovet av hushållsel för ca 15 normalstora villor).

INKOMNA YTTRANDEN

Kammarkollegiet anför följande:

Natura 2000

Kraftverket ligger i Vramsån som omfattas av regeringens beslut 2002-01 och EU-kommissionens beslut 2004-12 att fastställa Vramsån som Natura 2000-område. Bevarandemålen för Vramsån är bl.a. att Vramsåns huvudfåra ska vara öppen och ha fria vandringsvägar. Vramsåns minoregena bottnar får ej överlagras av organiskt material. Flodpärlmussla och Tjockskalig målarmussla ska finnas i livskraftiga bestånd med fungerande reproduktion. Förutsättningar för gynnsam bevarandestatus är bl.a. minskad tillförsel av eutrofierande ämnen, oreglerad vattenföring, ingen eller obetydlig påverkan av fragmentering (dämmen och andra vandringshinder). För bedrivande av verksamhet eller vidtagande av åtgärder som på ett betydande sätt kan påverka miljön i ett Natura 2000-område krävs tillstånd enligt 7 kap. 28 a § första stycket miljöbalken. av kommentaren till miljöbalken 7 kap. 28 a § framgår att ”Det stämmer bäst med direktiven att kräva en ansökan om tillstånd även om risken för olämplig miljöpåverkan inte förefaller särskilt stor”. Framställda yrkanden innebär lagligförklaring av kraftverk och damm alternativt damm samt tillstånd enligt miljöbalken till att få förändra vattnets djup och läge alternativt djup (dämning/vattenavledning). Enligt kollegiet för det anses medföra att miljön i området kan påverkas på ett sådant sätt att den sökta verksamheten omfattas av tillståndsplikten i 7 kap. 28 a § första stycket miljöbalken. Kungörelsen omfattar

inte ansökan och MKB om Natura 2000-tillstånd. Det innebär att med tillämpning av 4 kap. 8 § miljöbalken kan och får inte miljöbalkstillstånd och lagligförklaring lämnas. Kollegiet inställning till förstahands- och andrahandsyrkandet är att mark- och miljödomstolen ska avslå ansökan.

För det fall mark- och miljödomstolen anser att det inte krävs ansökan om Natura 2000 tillstånd med en Natura 2000 MKB är kollegiets inställning till sökandens framställda yrkande i första- och andra hand följande.

Förstahandsyrkandet

Kammarkollegiets inställning är att mark- och miljödomstolen inte kan meddela miljöbalkstillstånd till turbindriften vid kraftverket dels på grund av skador på miljön dels att turbindriften saknar samhällsekonomisk försvarbarhet. Med tillämpning av 2 kap. 3 kap. och 11 kap. 6 § miljöbalken yrkas avslag av förstahandsyrkandet.

Turbindrift innebär i praktiken att från maj-okt kommer majoriteten av vattenföringen gå genom turbinerna. Flödesförhållandena för tidigt uppvandrande fisk blir inte bra. Dessa kommer att i första hand söka sig till utloppskanalen. Effekten blir stor på havsöring och lax bestånd då det sker en förskjutning mot senare stigningar i oktober-november med riktigt höga flöden. Effekten är extra stor på lax som kräver större vattenmängd för sin vandring och generellt stiger tidigare på säsongen än havsöring. Lax är en bevarandearter enligt Natura 2000 planen för Vramsån. Den andra effekten av turbindrift som skadar vattenmiljön är att uppväxtområdena i torrfårorna minskar radikalt under maj-okt. Det är under den period som majoriteten av tillväxten sker pga. vattentemperatur.

Att tillåta turbindrift är inte samhällsekonomiskt försvarbart. Investeringarna är inte samhällsekonomiskt försvarbara. Vid bedömning av den samhällsekonomiska tillåtligheten ska inte, som sökanden gör, vägas in fiskvägen i den samhällsekonomiska nyttan, se MÖD:s praxis i målet Julareds kraftverk. Det krävs stora investeringar i alfagaller samt att turbindriften trots alfagaller medför stor skada på naturen (se

argument ovan). Investeringarna för att uppnå BMT är underskattade, som exempel anges en investering för åtgärderna på 300 000 kr. Anläggning av ett alfagaller är mer omfattande och kräver att intagskanalen torrläggs, kanalen anpassas för ett större galler med gjutningar och dylikt, nya utskov tas upp för flyktrännor, galler och gallerkonstruktioner. Detta för en elproduktion på 75 000 kWh som motsvarar ca 23 000 kr med nuvarande elpris. Det medger inte samhällsekonomisk tillåtlighet. Det ger inte heller något utrymme för att underhålla konstruktionerna eller göra förändringar om det inte fungerar som tänkt.

Andrahandsyrkandet

Sökanden har i andra hands yrkat lagligförklaring av dammanläggning och ett miljöbalkstillstånd till dämning.

Lagligförklaring och tillstånd till vattenverksamhet får förenas med villkor, se MÖD:s praxis i målet om Brevens bruk. Sökanden och motparter är behöriga att föreslå villkor för det som yrkats. Mark- och miljödomstolen har uppgiften att självständigt pröva och föreskriva villkoren för i detta fall dammanläggning och tillstånd till dänningsverksamhet. Kammarkollegiet delar länsstyrelsens i samrådet framförda krav på att domstolen ska fastställa vattenhushållningsbestämmelser, se MÖD:s praxis i målet om Blanka ström, samt villkor om att bygga/justera fiskväg m.m. så att dessa delar uppfyller kraven på bästa möjliga teknik enligt fast praxis.

Kammarkollegiet medger sökandens yrkande i andra hand under förutsättning att sökanden, för att möjliggöra villkorsskrivning, kompletterar målet med beslutsunderlag beträffande utformning och lokalisering av en faunapassage motsvarande bästa möjliga teknik.

Kammarkollegiet föreslår att för lagligförklaring av damm och tillstånd enligt miljöbalken till vattenverksamheten ska mark- och miljödomstolen föreskriva villkor enligt nedan.

- För vandringsfisken fungerande passage för upp- och nedströmsvandring ska anordnas, drivas och underhållas av verksamhetsutövaren.

- Fiskpassagen ska vara klar och i drift i god tid innan tiden för MKN god ekologisk status 2027.

Kammarkollegiet yrkar ersättning för rättegångskostnader med 12 800 kronor.

Länsstyrelsen i Skåne län yrkar i första hand att ansökan avvisas alternativt avslås, såväl första- som andrahandsyrkandet.

Även vid lagligförklaring och tillstånd till dämning verksamhet måste krav ställas på passerbarhet. Sökandena har trots tidigare kompletteringsbegäran hållit fast att vid att inte göra några åtaganden kring passagelösningar vid deras andrahandsalternativ. Det saknas alltså såväl åtagande från sökandena som underlag för domstol och remissinstanser för att bedöma hur dessa passagelösningar bör utformas.

Om domstolen anser att bristen på sådant underlag kan läkas genom ytterligare komplettering, och sådana kompletteringar kommer in, har Länsstyrelsen följande andrahandsyrkande:

I andra hand yrkar Länsstyrelsen att tillstånd till dämning medges, under förutsättning att domen kombineras med villkor som säkerställer passerbarhet uppströms och nedströms för alla akvatiska organismer med behov av att kunna spridas uppströms och nedströms, för att miljökvalitetsnormerna ska kunna följas. Det kan ske antingen genom omlöp eller genom öppning i dammvallen. Åtgärden med passage ska vara färdigställd senast två år efter att domen om tillstånd till dämning vinner laga kraft.

Länsstyrelsen anför följande:

Länsstyrelsen påminner om att ansökningarna avser bland annat nyprövning av vattenkraftsdrift i ett nationellt särskilt värdefullt vattendrag. Vattendraget är även i sin helhet Natura 2000-område. Verksamheten ska ske vid anläggningar där reglerförmåga saknas och även elproduktionen har helt försumbart samhällsintresse. Den nytta i form av bidrag till kraftförsörjningen i Sverige som verksamheten bidrar med

är så obetydlig att det inte alls uppväger den skada som vattenanläggningen och därtill hörande vattenverksamhet orsakar på djurlivets vandringsmöjlighet i Vramsån. Att vissa byggnader och kvarnmiljöer är värdefulla från kulturmiljösynpunkt ändrar inte denna bedömning. De sökta verksamheterna enligt första-handalternativen är därmed inte tillåtliga enligt 11 kap. 6 § miljöbalken och ansökningarna ska avslås.

Verksamheterna är tillståndspliktiga men inte tillståndsprövade tidigare. Enligt Länsstyrelsens bedömning gäller därför miljöbalkens grundläggande bestämmelser om hushållning med mark- och vattenområden. Att meddela tillstånd för turbindrift i ett ekologiskt känsligt vattendrag skulle strida mot miljöbalkens 3 kap, särskilt 3 kap 1§ och 3 kap 3§. Ansökan om tillstånd till turbindrift ska därför avslås.

I fråga om Natura 2000 refererar sökandena till en dom om Skälleryds kraftverk (MÖD mål nr 3779-15). Till skillnad mot de nu aktuella målen hade det i detta mål ansökts om Natura 2000-tillstånd hos mark- och miljödomstolen. Överinstansen prövade uttryckligen inte frågan om under vilka förutsättningar ett tillstånd enligt 7 kap 28 a § får meddelas. Så någon direkt parallell till de nu aktuella målen kan Länsstyrelsen inte se. Tillstånd till turbindrift, liksom tillstånd till fortsatt dämningverksamhet men utan passerbarhet, skulle enligt Länsstyrelsens bedömning strida mot 4 kap. 8 § miljöbalken. Även på denna grund ska ansökan avslås.

Sökanden refererar till 12 § i HVMFS 2013:19 gällande status och menar att de hydromorfologiska faktorerna endast kan sänka ekologisk status från hög till god. I ovan nämnd paragraf får vattenmyndigheten klassificera en ytvattenförekomst till måttlig status eller potential om det finns anledning att anta att den ekologiska statusen motsvarar bedömningen av de hydromorfologiska kvalitetsfaktorerna. De biologiska undersökningar som finns är inte ett tillräckligt bra underlag för att säga att normalläget är tillämpligt och de hydromorfologiska kvalitetsfaktorerna, dvs. konnektivitet, morfologi och flöde, ger anledning att anta att den ekologiska statusen motsvaras av bedömningen av dessa kvalitetsfaktorer. Konnektiviteten i berörd vattenförekomst är klassad som otillfredsställande (VISS 2018-03-12) på

grund av vandringshinder, vilka utgörs bland annat av berörda kraftverksanläggningar och dämmen. Morfologiskt tillstånd i vattendrag är klassat som måttlig (VISS 2018-03-12) på grund av att vattendragsfårans bredd och djup väsentligt förändrats på grund av mänsklig aktivitet. Det uppdamda området uppströms dämnena har förändrats väsentligt både vad gäller bredd och djup. Det indämda området är av betydande storlek (24 000 m²). Därmed finns anledning att anta att den ekologiska statusen motsvarar bedömningen av dessa kvalitetsfaktorer även om den biologiska parametern fisk visar på god status.

Underlaget för parametern fisk bygger på endast ett aktuellt fisketillfälle år 2010 på en lokal relativt långt upp i vattenförekomsten och visar inte fiskstatusen i hela vattenförekomsten. Enligt elfiskeregistrets totala antal fisken i Vramsån sedan 1992 fram till 2017 (20 fisketillfällen vid nio lokaler) uppnås god status enligt VIX-värdet endast vid två tillfällen. Osäkerheten i bedömningen av parametern fisk är således mycket stor, vilket gör att de hydromorfologiska kvalitetsfaktorerna bör beaktas vid bedömningen av ekologisk status.

Enligt vägledning från Havs och vattenmyndigheten gäller den så kallade Weserdomen även för lagligförklaring. Detta faktum har Mark- och miljödomstolen vid Växjö tingsrätt tagit till sig i nyligen avkunnade domar i mål nr M 2155-15 m.fl. den 7 mars 2018. Om dammarna vid berörda anläggningar lagligförklaras innebär det att vattenverksamhet i form av dämningverksamhet blir tillåten för all överskådlig tid. Alla återstående möjliga åtgärder som behövs för att uppnå god ekologisk status måste dock vidtas, vilket inte blir möjligt med sökandenas andrahandsyrkande. Krav på återskapande av den tidigare strömvattenmiljön kan inte ställas i och med lagligförklaring men passerbarheten förbi dämnet måste garanteras för alla akvatiska organismer med behov att kunna spridas i uppströms och nedströms riktning för att miljökvalitetsnormerna ska kunna följas.

När det gäller vattenverksamheter som bedrivs med stöd av äldre rättigheter som urminnes hävd eller privilegiebrev har Mark- och miljööverdomstolen klargjort att sådana rättigheter inte kan jämföras med tillstånd enligt miljöbalken. Rättigheten

kan medföra en rätt för verksamhetsutövaren att förfoga över vattenresursen, men det innebär inte att verksamheten är tillåten att bedrivas enligt miljöbalken. Detta innebär enligt Länsstyrelsen att verksamheten även ska prövas enligt Natura 2000 om det är så att verksamheten kan ha en betydande påverkan på miljön inom området.

Vid samrådet med sökande informerades sökande om att Länsstyrelsen ansåg att vid prövning av anläggningarna skulle det utöver tillstånd enligt 11 kap. miljöbalken även krävas ett Natura 2000-tillstånd enligt 7 kap. 28 a § miljöbalken. Sökande har sedan inkommit med information om att något Natura 2000-tillstånd inte kommer sökas. Sökande har heller inte inkommit med den information som krävs för att uppfylla kravet enligt 6 kap. 7 § fjärde stycket miljöbalken på att ansökan ska innehålla en miljökonsekvensbeskrivning innehållande de uppgifter som behövs för prövningen enligt Natura 2000. Då någon sådan idag inte finns är det enligt Länsstyrelsen inte möjligt att pröva ett Natura 2000-tillstånd.

Oavsett ansökan om Natura 2000-tillstånd eller inte så måste verksamhetsutövaren vid prövning av själva vattenverksamheten redogöra för vilken inverkan den egna verksamheten har på miljön i området. Området är skyddat enligt 4 kap. 8 § miljöbalken, vilket i sin tur innebär att om en användning av mark och vatten som kan påverka ett naturområde som har förtecknats enligt 7 kap. 27 § första stycket 1 eller 2 och som omfattar verksamheter eller åtgärder som kräver tillstånd enligt 7 kap. 28 a § miljöbalken får dessa endast komma till stånd om tillstånd enligt Natura 2000 lämnats. Det är med andra ord en förutsättning att påverkan på miljön inom Natura 2000 är utredd innan en bedömning enligt 11 kap. miljöbalken kan utföras. Verksamhetsutövaren ska enligt 2 kap. kunna redogöra vad för påverkan den egna verksamheten har på miljön i området där verksamheten bedrivs. Länsstyrelsen anser att inlämnat material har så pass stora brister i redogörelsen av den egna verksamhetens påverkan på miljön i området att det inte är visat att verksamhetsutövaren har visat att kraven i 2 kap. är uppfyllda. Länsstyrelsens bedömning utifrån påverkan på naturmiljön är därmed att ansökan om tillstånd ska avslås. Om verksamhetsutövaren mot förmodan ändrar sig angående att ansöka om Natura 2000-

tillstånd anser Länsstyrelsen att ansökan ska avvisas då MKB:n inte är fullständig och därmed inte kan godkännas.

Sökandes andrahandsalternativ skulle innebära att fria vandringsvägar för faunan i Natura 2000-området inte skulle säkerställas. Detta anser Länsstyrelsen skulle strida mot Sveriges internationella åtagande. Enligt sökande lyder verksamhetsutövaren under övergångsbestämmelserna och att verksamheten utgör en verksamhet som var pågående när Natura 2000-området inrättades. Länsstyrelsen delar inte denna bedömning.

Oavsett tillstånd sedan tidigare eller inte så har Sverige en skyldighet att se till så att en gynnsam bevarandestatus bibehålls eller återställs för berörda livsmiljöer och arter inom Natura 2000. Detta innebär att särskilda försiktighetsmått ska tas för att säkerställa bevarandet oavsett om verksamheten kan anses ha tillstånd sedan innan eller inte. Länsstyrelsen anser därmed att ett dämme utan omlöp eller andra åtgärder som säkerställer spridningsvägar inte är ett alternativ, då detta skulle strida mot Sverige åtagande enligt art- och habitatdirektivet.

Angående verksamhetsutövarens redogörelse över den egna verksamhetens påverkan på miljön anser länsstyrelsen att det saknas nödvändig information om följande: En beskrivning av vart områdes miljö. Vilka arter finns det i området? I vilken omfattning? Hur påverkas dessa arter av dämnet och turbindriften? Vilka naturtyper finns i området och hur påverkas dessa av verksamheten? Hur kommer arterna och livsmiljöerna påverkas vid byggnation av omlöp eller andra åtgärder som kan tas för att säkerställa fria spridningsvägar? De arter som finns i det specifika området, är dessa vanliga arter eller utgör de sådana arter som är upptagna på rödlistan och i så fall i vilken kategori? Hur ser populationsutvecklingen ut för arten? Redogörelse för vetenskapliga inventeringar och studier som gjorts i området. Redogörelse över kumulativa effekter av den egna verksamheten tillsammans med övriga verksamheter. Konsekvenserna av dessa effekter på området.

Såvitt länsstyrelsen kan se av handlingarna så planeras omlöp för Ugerups mölla enligt sökandes förstahandsyrkande inom naturtyp som är prioriteras av EU. Sökanden har inte förhållande till påverkan på Natura 2000-området t.ex. omlöp i förhållande till öppning i dämnet. I miljökonsekvensbeskrivningen måste det därför finnas redogörelse även för denna aspekt.

Miljökonsekvensbeskrivning innehåller endast urklipp från bevarandeplanen, men ingen redogörelse av den egna verksamhetens positiva och negativa effekter på miljön i området och dess arter. Länsstyrelsen kan därmed inte, ur ett vetenskapligt perspektiv, yttra sig över projektets konsekvenser för området. Länsstyrelsen anser att verksamhetens miljökonsekvensbeskrivning ska innehålla tillräcklig information för att det inte ska finnas några rimliga tvivel om att verksamheten inte kan ha en skadlig inverkan på området. Verksamheten ska identifiera alla aspekter av verksamheten och med detta skingra varje rimligt vetenskapligt tvivel i fråga om verksamhetens påverkan på området.

Samtliga berörda miljöer har tidigare av länsstyrelsen bedömts som välbevarade och komplexa kulturmiljöer med värden som är starkt kopplade till dämmena och kvarndammarnas vattenspegel.

Ugerups mölla har av länsstyrelsen getts högsta klassning, mycket högt kulturhistoriskt värde, vilket i princip betyder att värdena motsvara de som krävs för en byggnadsminnesförklaring enligt kulturmiljölagen. Ugerups mölla representerar en mycket välbevarad helhetsmiljö som vittnar om säteriets ställning och vattenkraftens betydelse för spannmålsproduktionen. Kvarnverk och maskiner är bevarade i fungerande skick och turbinen är a tidig gallerityp från åren kring förra sekelskiftet. De få turbiner av denna typ finns bevarade i funktionsdugligt skick bedöms den ha ett mycket högt teknikhistoriskt värde.

För att förslag på åtgärder ska kunna utformas på rätt sätt och för att hänsyn ska kunna tas till miljöernas kulturhistoriska värden inom ramen för miljöbalksprövningen krävs att dessa värden är väl kända och redovisade på ett sätt som är

likvärdigt med andra ingående värden. Länsstyrelsen har därför tidigare efterfrågat en fördjupad analys och redovisning av de effekter de olika alternativen bedöms få på kulturmiljövärden i de berörda miljöerna.

De sökande har nu inkommit med kompletteringar av konsekvensbedömningen rörande kulturmiljöaspekterna för anläggningen. Länsstyrelsen ser positivt på att kulturmiljövärdena på detta sätt får en bättre belysning i underlaget till ärendet. Generellt görs bedömningen att hänsyn till kulturmiljöerna går att uppnå genom huvudalternativet samt, i stor utsträckning, genom andrahandsalternativet. Nollalternativet utrivning bedöms på ett påtagligt sätt påverka de kulturmiljövärden som finns i miljöerna, och omöjliggöra den hänsyn till dessa värden som bör eftersträvas.

Länsstyrelsen delar den presenterade bedömningen av de olika alternativens inverkan på kulturmiljövärdena. Då sökandenas andrahandsyrkanden om lagligförklaring och tillstånd till dämning inte har förenats med några åtaganden avseende passerbarhet, har dock Länsstyrelsen sett sig nödd att avstyrka sökandens yrkanden. Följderna av detta blir med stor sannolikhet att kvarndammarna sänks och att kulturmiljöernas värden skadas genom att den helhet som kvarn, kvarndamm och andra byggnader och anläggningar bildar slås sönder. Utifrån de höga kulturmiljövärden som föreligger i de berörda miljöerna anser Länsstyrelsen att en lagligförklaring av dammvallen i kombination med villkor som säkerställer passerbarhet istället är eftersträvansvärt. Åtgärder för passerbarhet skulle behöva anpassas utifrån de kulturhistoriska förutsättningarna på respektive plats.

Utöver framtida utbyten av anläggningsdelar i hela verksamheten måste daglig tillsyn ingå i underhållskostnader. Även om det bara handlar om kortast tänkbara tillsyn per anläggningsdel måste det likväl kontrolleras att vattenvägar som gallren, flyktvägar samt faunapassagen inte är igensatta med växtdelar, skräp, döda djur och annat. En rimlig tidsåtgång för sådan daglig rond borde vara minst 5 minuter. Vid varje skräptillfälle ökar tidsåtgången och därtill ska läggas den verkligt kostsamma posten, nämligen att återställa vattenvägarna efter erosionskador och annat slitage.

Som Länsstyrelsen meddelat tidigare måste det kalkyleras med marknadsmässiga timkostnader eftersom tillstånd lämnas till en verksamhet på en viss fastighet för lång tid framöver. Tillstånd ges alltså inte till en viss person, med ett eller annat specialintresse, att bedriva verksamhet på en viss fastighet. Det går därför inte att kalkylera med obetalt arbete för underhåll på oöverskådlig framtid. De summor som är avsatta för underhåll är så lågt satta att de knappt ens täcker 5 minuter rondring per dag samt avgifterna för tillsynsmyndighetens kommande regelbundna tillsyn.

Angående dammsäkerhetsfrågor är enligt Länsstyrelsen de nu redovisade uppgifterna om dammhöjder tillräckliga för såväl prövningen av målet som för att klargöra om Länsstyrelsen behöver besluta om dammsäkerhetsklass. Anläggningarna omfattas enligt Länsstyrelsen av undantag från det generella kravet på att lämna in konsekvensutredning till Länsstyrelsen.

Länsstyrelsen yrkar ersättning för rättegångskostnader med 28 800 kronor.

Sökanden anför i bemötande följande.

Sökanden vill hänvisa till Mark- och miljööverdomstolens utslag från den 14 juni 2018 i mål nr M 5874–16 (Fagerdala vattenkraftverk). Mark- och miljööverdomstolen tar här tydlig ställning till 0-alternativet. Av domskälen framgår följande: *”Nollalternativet har i miljökonsekvensbeskrivningen angetts vara att anläggningen vid Fagerdala fortsätter ha den utformning den har idag och att någon fiskväg inte kommer till stånd. Klagandena har invänt att då det i aktuellt fall inte finns något tillstånd sedan tidigare måste nollalternativet vara förhållandena på platsen utan de anläggningar och den verksamhet som ansökan avser.*

Av utredningen framgår att anläggningen vid Fagerdala, med i huvudsak samma utförande, funnits på platsen sedan i vart fall slutet av 1800-talet. Anläggningen har ursprungligen använts för att driva en kvarn som sedan ersatts av såg och turbin. Även om det saknas tillstånd i den mening som avses i miljöbalken förutsätts anläggningen, med hänsyn till den långa tid den nyttjats, ha tillkommit och brukats

med omgivningens godtagande. Vilka förhållanden som skulle ha rått på platsen utan aktuell anläggning och verksamhet är dessutom mycket svårt att rekonstruera och förutsätter utrivning. En utrivning är tillståndspliktig och det är oklart vad resultatet av en sådan tillståndsprövning skulle bli. Mark- och miljööverdomstolen anser därför att det mest rimliga är utgå från de faktiska förhållandena.”

Sökanden anser att denna dom visar att all beskrivning av påverkan skall utgå från nuvarande förhållanden enligt den rättspraxis som har utkristalliserats. Enligt proposition 2000/01:111 framgår, att en övergångsbestämmelse bör utgå från att pågående verksamheter normalt redan har bedömts i enlighet med direktivens krav eller att en sådan bedömning pågår och att det för verksamheter som påbörjats innan lagändringarna trätt i kraft därför inte bör krävas att tillstånd söks enligt 7 kap. 28 a §.

Sökanden anser att de ställningstaganden som gjorts gällande behovet av dispens enligt 7 kap. 28 a § torde vara tydliga för myndigheterna. Även om Länsstyrelsen vid samråd meddelat sin åsikt i frågan innebär det inte per automatik att sökanden följer denna inställning vid upprättande av ansökan. Sökandena har därutöver inget ytterligare att tillföra i detta avseende utan anser att frågan är till fullo belyst. Myndigheternas krav på ansökan om dispens förefaller syfta till att omöjliggöra, eller åtminstone fördyra, tillståndprocessen för verksamhetsutövarna.

Vad som skall bedömas enligt 7 kap MB är om en betydande påverkan på Natura 2000-området är sannolik till följd av lagligförklaringen av Bäcklunda kraftverk. Sökande har gjort den bedömningen som framgår av den skriftväxling som har förevarit att påverkan inte kan betraktas som betydande.

Länsstyrelsen hävdar att kraftverket har ett försumbart samhällsintresse. Det är givet att kraftverket har stor nytta för upprätthållande av spänningen på nätet. Om det inte fanns nytta så skulle nätbolaget inte betala en nätersättning på snitt över året 4 öre/kWh (vinterperioden är ersättningen 8,3 öre/kWh) till kraftverksägarna för

den nytta som elnätet har av den kompensation av nätförluster som uppstår på ledningsnätet.

Sökanden vill uppmärksamma att MSB har delat ut en broschyr i våra brevlådor ”Om krisen eller kriget kommer”. Där det ur beredskapssynpunkt behövs tillgång till el och tillgång till lokala energisystem som gör att Sverige kan få fungerande mindre samhällen där man direkt kan koppla upp sig på egna elsystem. De i detta mål aktuella vattenkraftverken har visserligen inte synkrongeneratorer, med det är väldigt enkelt att byta generatorer och därmed kunna vara ett bidrag vid större elavbrott för att få fungerande samhällen.

Även frågan om miljö kvalitetsnormer anser sökandena vara utförligt belyst i ansökan, bilagor samt i de yttranden som senare ingivits av sökandena. Det noteras att Länsstyrelsen anger att det ”finns anledning att anta att den ekologiska statusen motsvarar bedömningen av hydromorfologiska kvalitetsfaktorer även om den biologiska parametern fisk visar på god status”. Detta ”antagande” motsvarar på intet sätt det krav på dokumenterad utredning som föreligger i Havs- och Vattenmyndighetens författningssamling HVMFS 2013:19. Oavsett den påtalade bristen på ekologiska undersökningar som föreligger i Vramsån, åvilar detta ansvar Vattenmyndigheten som med stöd av Länsstyrelsen har att utföra denna utredning.

Det ska också noteras att HVMFS 2013:19 är under översyn. Analyser av hur olika hydrologiska bedömningsgrunder klassificerar olika vattenförekomster har genomförts, vilket bl.a. visat att även oreglerade vattendrag kan klassificeras till måttlig hydrologisk regim. Det är därför uppenbart att föreskrifterna innehåller vissa brister, som nu är under korrigeringsprocess. I avvaktan på denna process anser sökandena att föreskrifterna ska hanteras med viss ”försiktighet”.

Sökanden vidhåller vad som tidigare anförts gällande behovet av miljöundersökningar för prövning av befintliga vattenkraftverk. De arter som förekommer i kraftverkets närområde torde tåla den turbindrif, reglering mm som bedrivits under lång

tid. Ytterligare undersökningar skulle därför inte tillföra väsentlig information i ärendet.

Sökanden anser också att de förslag till faunapassager som upprättats för förstahandsyrkandet är tillfyllest i detta sammanhang. Sökandena har gjort bedömningen att ytterligare alternativ saknas som kan genomföras med rimliga insatser.

Kammarkollegiet anger att turbindrift ”innebär i praktiken” att från maj-oktober kommer majoriteten av vattenföringen gå igenom turbinerna. Tidigt uppvandrande fisk kan då få försämrade uppvandringsmöjligheter, exempelvis lax. Det ska i detta sammanhang noteras att föreslagen minimitappning inte är den tappning som kommer råda under hela perioden maj-oktober. Turbinerna kräver i de flesta fall runt 1 m³/s för att kunna drivas, vilket innebär att vid flöden understigande summan av detta flöde samt föreskriven minimitappning sker ingen turbindrift. Av Länsstyrelsens egen utredning (publ. 2012:18) framgår att månadsmedelvatten-föringen under maj-juni ligger kring 1,6 – 2,4 m³/s. Detta belyser dock inte hur kraftigt och snabbt vattenföringen kan variera på dygnsbasis. I praktiken är berörda kraftverk redan idag ur drift under delar av maj, sommarmånaderna och ofta ända fram till oktober. Turbindrift under perioden maj-oktober kommer med föreslagen minimitappning att bli än mer ovanlig. Det kan dock inte uteslutas att problem temporärt kan uppstå. En mer konstruktiv linje från Kammarkollegiet hade varit att framställa utökade villkorskrav på exempelvis föreskriven minimitappning under denna period, snarare än att bara konstatera att det finns problem.

Sökanden bedömer, utifrån yttrandet, att länsstyrelsen i stort delar den bedömning gällande kulturmiljöpåverkan som gjorts. Sökandena konstaterar samtidigt att länsstyrelsens ”samlade” inställning inte är hållbar.

- Ur kulturmiljöperspektiv förordas ansökt huvud- eller andrahandsalternativ (kombinerat med åtaganden om passerbarhet) av Länsstyrelsen. Utrivning bedöms skada kulturmiljövärdet på platsen.

- Ur naturmiljö- och tillsynsperspektiv förefaller Länsstyrelsen tydligt vilja omöjliggöra en tillståndsgivning enligt ansökan. Möjligen kan ansökan enligt andrahands-

alternativet accepteras, men enbart om ytterligare passageåtgärder vidtas. Således kan konstateras att länsstyrelsen i denna roll i huvudsak verkar för att en utrivning ska ske.

Sökanden kan emellertid knappast åläggas att bedriva en vattenverksamhet som inte har någon lönsamhet, och samtidigt erfordrar stora investeringar för miljöanpassning.

Sökandenas bedömning är därför, som tidigare, att ansökan enligt huvudalternativet tydligt är den mest hållbara situationen för berörda anläggningar. Detta då turbin-driften ger vissa intäkter som kan stötta miljöinvesteringar och framtida reinvesteringar i anläggningen. Sökanden har i tidigare skriftväxling hänvisat till den utrivning av Stendalsmöllans vattenkraftverk i Käggleån, som länsstyrelsen mot gällande lagstiftning drev igenom med en förstörd kulturmiljö och i övrigt stora miljöskador som följt. Närboende utefter Vramsån vill inte drabbas av samma miljöförstörelse som har skett i Käggleån.

Länsstyrelsen nämner ingenstans att de driftkostnader, avskrivningskostnader m.m. som diskuteras för huvudalternativet även uppkommer för andrahandsalternativet. Detta gäller i ännu högre grad om andrahandsalternativet förses med omfattande skyddsåtgärder.

Enligt 11 kap. 6 § miljöbalken talas det enbart om kostnader. Sökandena vill med anledning därav särskilt poängtera att en kostnad är en utgift som uppstår och ska betalas. Allt eget arbete, (drift, tillsyn, egenkontroll) är således inte någon kostnad och ska därför inte belasta projektet. Sökandena har inte någon personal anställd och har därmed inte några kostnader för dessa.

Om kostnader ska tas med för gången tid så ska samtliga intäkter också räknas med. Intäkterna överskrider då kostnaderna i gången tid med marginal. Skyddsvillkoren för miljöåtgärder finns med i kalkylen.

Egentligen ska kostnaden för fisk- och flyktvägen inte belasta kraftverken. Det ska ses mot bakgrund av att vid byggande av fisk- och flyktväg förbi en dammbyggnad utan kraftverk finns det inte någon produktionskälla som bär den kostnaden, ändå anses det vara tillåtligt enligt 11 kap 6 §. 11 kap 6 § miljöbalken gör inte någon skillnad på om det finns ett kraftverk eller inte som bär kostnader vid utförande av miljöåtgärder. Exempel på fiskvägar som har byggts utan kraftverk är bland annat 3 st i Tranås, förbi Örebro slott, Uppsala i Fyrisån, Karlholms Bruk i Tämnrån m fl. Det bör påpeka att i och med det beslut som togs i Sveriges Riksdag den 13 juni 2018 om en ny lagstiftning (Vattenmiljö och Vattenkraft m m) som skall börja gälla från den 1 januari 2019, så medför det beslutet att sökanden enbart belastas med 15 % av kostnaden för fiskväg och anpassning av intagsparti. Sökanden har den uppfattningen att det bör räknas in i en tillåtighetskalkyl, om nu byggande av fiskväg skall belasta kraftföretaget.

Sökanden anför särskilt beträffande Ugerups mölla följande.

Fisk har obehindrat vandrat både uppströms och nedströms dels genom fiskvägen men för det mesta över det låga fallet, under alla de århundraden som det s.k. vandringshindret funnits.

Fiskvägen är sannolikt inloppskanalen till den gamla skvaltån (troligen från mitten av 1400-talet, eller dessförinnan), vars ruinrester ligger spridda på olika sträckor av fiskvägen. Stenar från skvaltån bildar forsar i likhet med de man ser i outbyggda vatten. Att bygga en faunapassage som länsstyrelsen föreskriver skulle innebära att mycket av ruinresterna skulle täckas över och omöjliggöra en historisk läsbarhet för kommande generationer. Det skulle utgöra ett brott mot kulturmiljölagen. Alldeles nedströms fiskvägen växer ett jättemöjebestånd (europeiska fastlandets nordligaste), som är det enda av fem återplanteringsförsök vid Ugerups mölla som etablerat sig. Anledningen till det är troligen att där finns de rätta strömningsförhållandena för jättemöja. Varje förändring av den nuvarande strömningen kommer att äventyra jättemöjans överlevnad, en åtgärd som skulle strida mot Sveriges åtaganden enligt art- och habitatdirektivet. Jättemöjan är, enligt Natura-2000 föreskrifterna, speciellt

bevarandevärd eftersom den bara finns i ett fåtal exemplar och endast i Vramsån i hela Norden.

Anläggningar med reglerförmåga har stora samlingsdammar som har/har haft mycket stor inverkan på vattnets djup och bredd, jämfört med strömkraftverkens försumbara inverkan på samma parametrar. I andra sammanhang kritiseras samlingsdammarnas stora inverkan på miljön. Nu framhålls dess reglerförmåga som något eftersträvansvärt, medan oförmågan hos de små strömfallen beskrivs som negativ. Vid extrem nederbörd eller snabb avsmältning bromsar strömfallen upp vattenströmmen och vatten pressas upp på marker där det inte gör någon skada, och därför minskar risken för översvämningar nerströms. De bildar samtidigt våtmarker, som idag tycks vara en bristvara, eftersom nya sådana anläggs, till stor kostnad. Den klart övervägande delen av produktionen sker på vinterhalvåret, och borde ses som ett komplement till solenerginns klart försumbara elproduktion under denna årstid, då energibehovet också är som störst. Det är något som också påpekas i lagrådsremissen vatten-miljö och vattenkraft där det heter ”Stora delar av vattenkraftsproduktionen bidrar med balansering av elnätet inom alla tidsperioder för att anpassa produktionen efter förbrukningen. I ett elsystem med en betydligt högre andel elproduktion, som inte går att planera, såsom vind- och solenergi, kommer vattenkraftens förmåga att balansera att bli allt viktigare”.

När elproduktion och konsumtion sker lokalt uppstår inga transportförluster. Sedan Barsebäck stängdes har södra Sverige lägst elproduktion. Därför blir den småskaliga vattenkraften än viktigare i södra delen av landet. Som ett alternativ till koleldade masugnar vill dessutom SSAB byta ut kolanvändningen mot el. Beräkningar pekar på att det krävas 15 TWh eller nästan lika mycket som den årliga produktionen av 3 000 vindkraftverk. Konsumtion, som ligger långt från produktionskällorna, kommer att drabbas hårt av så stora uttag. Situationen förbättras inte av den planerade kärnkraftsavvecklingen. Sett ur nationell synpunkt vore en strävan efter lokalproducerad el att föredra framför att stänga ner den småskaliga vattenkraften. Om man lokalt kunde täcka allt elbehov skulle man kunna ställa av ca

20 av de stora vattenkraftsanläggningarna, eller förse andra länder med motsvarande mängd ren el.

I ett beredskapsläge är det en fördel att ha många små elproducenter utspridda över hela landet i stället för ett fåtal stora som är koncentrerade till några norrlandsälvar. Även om de inte kan försörja hela befolkningen, kan de i ett beredskapsläge förse strategiskt viktiga funktioner med el.

De små strömfallen har sommartid i regel för lite vatten för att kunna köras. Det innebär att de står stilla när huvuddelen av fiskvandringen sker, och när solceller ger som mest el. Ur miljösynpunkt borde myndigheterna förespråka ett system där vattenkraften utgör ett komplement till solenergin.

I stycket Miljökvalitetsnormer nämns att de hydromorfologiska faktorerna endast kan sänka ekologisk status från hög till god. Med hänvisning till 12 § i HVMFS 2013:19 klassificeras en ytvattenförekomst till måttlig status eller potential om det finns anledning att anta att den ekologiska statusen motsvarar bedömningen av de hydromorfologiska kvalitetsfaktorerna. Själv lät jag göra en vattenanalys hos Svensk Vattenanalys på vatten taget ur Vramsån, för att få fram vattenkvaliteten. På samtliga analyserade parametrar bedömdes vattnet vara tjänligt som människoföda enligt Livsmedelverkets anvisningar. Många av vattendragets växter och organismer (jättemöja och renvattenlevande insekter) har högt ställda krav på vattenkvaliteten.

Vid samrådsmötet uppgav länsstyrelsen att man inte kunde göra några ”förändringar i ett Natura 2000-klassat vattendrag hur som helst”. Bevarandeplanen för Natura 2000-område Vramsån fastställdes 2005-12-16 med alla de dämmen och anläggningar som finns idag. Själva namnet talar om att tillstånd bevaras och med andra ord inte förändras. Den första bevarandevärda arten som nämns är jättemöjan, som kräver näringsrikt men klart, rent och syrerikt vatten. De största hoten är låg vattenföring och föroreningar samt beskuggning från strandkanterna. En utrivning av dämmen kommer att medföra ett lägre vattenstånd och förändrad strömföring,

särskilt sommartid, något som ökar hotet mot jättemöjans existens. Det nämns att bottenfaunan är artrik och att det finns flera rödlistade och hotklassade sländearter, som kräver rent klart vatten med goda syreförhållanden. De missgynnas av föroreningar, grumling och ändrat flöde.

Vanliga fågelarter är kungsfiskare, strömstare, försärla och mindre hackspett. Kungsfiskare har sina fiskeutsiktsplatser från trädgrenar, som hänger ut över vattenytan. Därifrån spanar den in sitt byte bl.a. elrista och småöring. En utrivning av dämnet vid Ugerups mölla skulle innebära att avståndet mellan utsiktsplatsen och vattenytan ökar med ca 1,5 m och dessutom kommer den att ge en ökad strömningshastighet. Om fågeln överhuvudtaget skulle hinna se de snabbt förbiströmmande fiskarna, skulle det ändå störa dess inlärdade jaktmönster och försämra möjligheten till födofångst.

Strömstaren trivs vid klara strömmande vatten gärna vattenfall med stenig miljö och god tillgång på nattsländelarver. Strömstaren bygger ofta sina bon i håligheter i gamla stensättningar, kvarnbyggnader, stenbroar etc. Vid en utrivning kommer vattenytan, åtminstone sommartid, att minska. Det gör att sländor får svårare att hitta platser att lägga sina ägg på och i förlängningen minskar strömstarens tillgång på föda. Forsärlan springer på dammkrönet och söker sin föda på de ställen där vattnet sipprar över. Vid en utrivning kommer vattnet aldrig att nå dammkrönet, med följd att forsärlans basföda radikalt minskar.

Vid Vramsån har observerats sårbara arter som mustaschfladdermusen och barbastell, men också fransfladdermus och vattenfladdermus. Fladdermössens viktigaste föda består av insekter. Vid en utrivning av dämnet i Ugerups Mölla kommer vattenståndet sommartid att vara så lågt att nuvarande vattenväxlighet (där insekter lägger ägg), i dammen och utloppskanalen, inte har möjlighet att existera. Fladdermössens bästa jaktrevir försvinner. Sverige har i en internationell överenskommelse EUROBATS förbundet sig att skydda fladdermössens viktiga jaktrevir och boplatser, särskilt vad gäller arten barbastell.

Avslutningsvis om Natura 2000-området Vramsån heter det ”Ett nära samarbete mellan berörda myndigheter eller den som äger eller brukar en mark är en av de viktigaste förutsättningarna för att ett områdes värdefulla livsmiljöer och arter skall finnas kvar. Förutsättningar för gynnsam bevarandestatus av naturtypen vattendrag med flytbladsvegetation eller akvatiska mossor är bl.a. bevarande av gamla stensättningar, stenbroar och kvarnmiljöer (nyckelbiotoper i vattendraget).

För att turbinen ska kunna bevaras i funktionsdugligt skick måste den vara i drift. Dess historiska värden var en anledning till att turbinen behållits, istället för att byta ut den mot en nyare, mindre, snabbare och mer effektiv. En annan anledning var att den var ”fiskvänlig”, mycket på grund av det låga varvtalet (36 r/m) och dess stora omkrets.

En annan värdegrundande detalj är det brofäste som finns på vattendragets södra strand, där en gammal stenbro en gång sträckt sig över dämnet och haft sitt norra landfäste ca 15 m. väster om nuvarande kvarnbyggnad. Den berättar om kvarnens centrala plats för ett lokalt vägnät och dess betydelse som en social samlingsplats. En liknande betydelse fanns ännu kvar på 1940- och 50-talen då det fanns en dansbana, Mölleparken. Ytterligare en detalj, som berättar om mjölnarfamiljers levnad, är ålkistan. Under sommartid, när kvarnen för det mesta stod stilla eller kunde användas i mycket liten omfattning, var fisket en långt större inkomstkälla än kvarnrörelsen. Särskilt ålfisket var inkomstbringande.

Man kan inte förstöra en del värdegrundande faktorer för att bevara andra. Helheten går förlorad och det kulturhistoriska värdet försämras.

Gallren vid de små strömfallsfastigheterna rensas för hand. Mycket av rensat består av olika plastföremål och andra miljöskadliga föremål. Även fallet rensas med olika mellanrum från sådant avfall. När tillräcklig mängd samlats har det körts till närmaste sopstation. Arbetet har utförts rent ideellt. Detta miljöarbete utgör sådan samhällsnytta som skall tillgodoräknas.

Dämmen minskar risken för översvämningar nerströms. Vid höga flöden bromsas vatten upp och stora mängder pressas upp på marker där det inte gör någon skada, utan istället bildar våtmarker. Mycket av det uppressade vattnet återvänder aldrig till vattendraget utan det sjunker ner och bildar grundvatten. Uppströms dämmet bildas en damm med ett vattenmagasin, som vid extrem torka hindrar åfåran att helt torka ut. I slutet av 1980-talet och på 90-talet var Lst; s stora bekymmer lantbrukens bevattningsuttag och de skador som fiskbeståndet skulle drabbas av. Nu besannades inte deras värsta farhågor, tack vare att dammarnas vattenmagasin höll ett tillräckligt vattendjup för fiskarnas överlevnad.

Dammarna utgör en vacker landskapsvy inte bara vid kvarnarna utan också på flera ställen längs vattendragen till trevnad för boende och besökare. Tidigare kunde ån användas i rekreationssyfte genom kanotfärder. I dag är ån så fylld av nedfallna träd (död ved) så att varje försök till båtferd på den är meningslöst.

Älvräddarnas Samorganisation (ÄlvS) yrkar att ansökan ska avslås. Föreningen har vid huvudförhandlingen ingivit följande yttrande.

Ansökt verksamhet är inte tillätlig enligt 11 kap. 6 § miljöbalken. Verksamheten efterlever inte kraven genom 2 kap. 3 §. Verksamheten riskerar att äventyra möjligheten att uppnå miljö kvalitetsnormen för berörda vattenförekomster i tid. Verksamheten kräver tillstånd enligt 7 kap. 28 a §, vilket inte yrkats och underlag för prövning saknas i ansökan.

Natura 2000

Vramsån utgör Natura 2000-område med utpekade arter som bl.a. flodpärlmussla, tjockskalig målarmussla och lax. Enligt sökandens beskrivning av nollalternativ och inverkan från de två ansökta alternativen påverkar båda dessa menligt på livsmiljöerna för utpekade arter i Natura 2000-området liksom på konnektiviteten i Vramsån (se bl.a. MKB sid. 28).

Vramsån är vidare även utpekad riksintresse för naturvården, bl.a. med avseende på förekomsten av stormusslor, och är därmed ett vattenområde som långsiktigt ska skyddas mot åtgärder som påtagligt kan skada det värde som konstituerat riksintresset.

Flodpärlmusslan har gått kraftigt tillbaka i hela sitt utbredningsområde under 1900-talet. I centrala Europa beräknas antalet musselindivider ha minskat med 90 %. I Sverige har arten försvunnit från drygt en tredjedel av de vattendrag där den fanns i början av 1900-talet samtidigt som bestånden glesnat. Föryngring sker endast i en tredjedel av de ca 400 svenska vattendrag som fortfarande härbergerar flodpärlmussla. Trots tillbakagången utgör Sverige ett kärnområde för flodpärlmussla, vilket gör att vi har ett internationellt ansvar för artens långsiktiga överlevnad. (Naturvårdsvarkets Rapport 5429 - Åtgärdsprogram för bevarande av flodpärlmussla).

För en produktiv fortplantning krävs ett så stort reproducerande bestånd av lax och öring som möjligt. Detta eftersom musslan har ett utvecklingsstadium där de som millimetersmå larver hakar sig fast och lever på gälarna hos uteslutande unga individer av lax och öring, samt även eftersom endast en av hundra tusen larver beräknas klara sig till detta stadium.

I södra och mellersta Sverige har bl.a. vattenkraftsutbyggnad och regleringar kraftigt reducerat populationerna genom att i mycket omfattande utsträckning decimera den naturliga reproduktionen av musslans värdfiskar. Enskilda bestånd kan överleva mycket länge med dålig- eller icke fungerande fortplantning, men efterhand kommer även mycket talrika bestånd att försvinna. Tätheten av lax-och öringungar är därför en avgörande förutsättning för musslans möjlighet till långsiktig överlevnad.

Förutsättningarna och hoten mot tjockskalig målarmussla överensstämmer i stort med vad som gäller för flodpärlmusslan men i det fallet med andra värdfiskar.

I sökandens konsekvensanalys anges i MKB (sid. 28) att påverkan från förstahandsyrkandet jämfört med andrahandsyrkandet innebär:

- Försämrade lek- och uppväxtmiljöer i den sträcka som påverkas av vattenbortledning. En yta motsvarande 600 m².
- Risk för försämrad uppvandring av fisk pga. att dessa kan anlockas mot kraftverkets utloppskanal. Detta gäller främst laxfisk som i hög grad söker sig mot huvudflödet, och gäller främst då spillet förbi kraftverket är mindre än kraftverkets slukförmåga.
- Risk för försämrad nedvandring, eller ökade skador på nedströmsvandrande fisk, då vuxen fisk, lax-och öringsmolt m.fl kan förväntas söka sig mot kraftverksintaget. Även detta förhållande gäller främst då spillet förbi kraftverket är mindre än kraftverkets slukförmåga.

Vidare påverkan som förstahandsyrkandet, enligt konsekvensanalysen, innebär i jämförelse mot nollalternativet utgörs av dämpningspåverkan, på uppströms dammen förekommande lek- och uppväxtmiljöer för fisk såväl som bottenfauna, vilket av Fiskevårdsteknik AB, 2012 uppskattats till ytterligare ca 1000 m².

ÄlvS ansluter till både Kammarkollegiets och länsstyrelsens inställning och utveckling, gällande krav på tillstånd enligt 7 kap. 28 a § första stycket miljöbalken.

ÄlvS vill tillägga att genom 7 kap. 28 b § framgår att tillstånd får lämnas endast om verksamheten eller åtgärden ensam eller tillsammans med andra pågående eller planerade verksamheter eller åtgärder inte

1. kan skada den livsmiljö eller de livsmiljöer i området som avses att skyddas,
2. medför att den art eller de arter som avses att skyddas utsätts för en störning som på ett betydande sätt kan försvåra bevarandet i området av arten eller arterna.

Enligt ÄlvS framgår det tydligt att gällande bedömningen av tillåtlig påverkan på ett utpekade Natura 2000-område är det inte påverkan från den enskilda verksamhetens som är utgångspunkten utan vilken påverkan som det utpekade området samman-

taget utsätts för och kan bedömas tåla utan skada eller störning för utpekade livsmiljöer och arter.

Frågan om huruvida prövning av Natura 2000-tillstånd är nödvändigt bör genom detta inte enbart avgöras utifrån vilken påverkan den aktuella verksamheten innebär i sig. Det vore enligt ÄlvS inte ändamålsenligt om frågan när det ska anses behövt med en prövning avseende tillstånd enligt 7 kap. 28 a §, avgjordes mindre strikt, eller med en annan utgångspunkt, än de krav som sedan vid denna prövning ska avgöra om tillstånd kan medges.

”Det stämmer bäst med direktiven att kräva en ansökan om tillstånd även om risken för en olämplig miljöpåverkan inte förefaller särskilt stor”. (Se Bengtsson, Bjällås, Rubenson, Strömberg, Miljöbalken (2018-06-07, Zeteo) kommentaren till 7 kap. 27-29 b §§.)

ÄlvS vill med anledning av detta även hänvisa till domskälen från MÖD:s dom, 2014-12-18, i mål nr. M 11693-13, där det anförs att:

”Enligt 7 kap. 28 a § miljöbalken krävs tillstånd för att bedriva en verksamhet som på ett betydande sätt kan påverka miljön i ett Natura 2000-område. Tillstånd får enligt 7 kap. 28 b § lämnas endast om verksamheten eller åtgärden ensam eller tillsammans med andra pågående eller planerade verksamheter eller åtgärder inte (1) kan skada den livsmiljö eller de livsmiljöer i området som avses att skyddas, (2) medför att den art eller de arter som avses att skyddas utsätts för en störning som på ett betydande sätt kan försvåra bevarandet i området av arten eller arterna.

Vad som är betydande påverkan ska bedömas med beaktande av målsättningen för bevarande av området som sådant. En livsmiljös bevarandestatus anses gynnsam bl.a. när dess naturliga utbredningsområde och de ytor den täcker inom detta område är stabila eller ökande. Även de särskilda funktioner som är nödvändiga för att livsmiljön ska kunna bibehållas på lång sikt ska finnas. Bevarandestatusen hos livsmiljöns typiska arter ska därutöver vara gynnsam (16 § förordningen [1998:1252] om områdesskydd enligt miljöbalken m.m.). Även en verksamhet som

i kombination med andra projekt riskerar att påverka ett område på ett betydande sätt kräver tillstånd (jfr. prop. 2000/01:111, s 32)”.

Det är i förevarande prövning inte bara en utan fyra tillståndsprövningar för verksamheter, anläggningar och åtgärder med påverkan på det aktuella Natura 2000-området. Det framgår vidare av handlingarna i respektive ansökan att det utpekade området även är påverkat av flera andra befintliga verksamheter. Exempelvis har sökandena lyft fram beräkningen att 17 % av strömsträckorna i Vramsån är indämda. ÄlvS vill påpeka att utöver detta påverkas kvarvarande strömsträckor i Vramsån även genom avledningen av vatten från de ansökta verksamheterna liksom andra liknande verksamheter samt även genom annan påverkan.

På sid. 33 i MKB framförs vidare att ca 64 % av de kvarvarande produktionsområdena för laxfisk ligger ovan Västra Vrams kvarn och att uppvandrande fisk behöver forcera 6 av 8 befintliga vattenkraftverk för att nå dessa. Om den genomsnittliga passageeffektiviteten vid kraftverken blir 70 % (vilket sökanden anger är högt räknat) så kommer endast 235 av 2000 fiskar klara sig ända upp.

ÄlvS anser att det är uppenbart att det krävs att de nu ansökta verksamheterna även behöver prövas enligt 7 kap. 28 a § miljöbalken.

Gällande det underlag som behövs för en bedömning av om tillstånd kan lämnas anger MÖD i den nämnda domen att:

”Om en verksamhet kan antas påverka miljön i ett Natura 2000-område ska miljökonsekvensbeskrivningen innehålla de uppgifter som behövs för prövningen enligt 7 kap. 28 b och 29 §§ miljöbalken (6 kap. 7 § fjärde stycket miljöbalken). En tillståndsansökan ska avvisas på grund av processhinder om miljökonsekvensbeskrivningen har så väsentliga brister att den inte kan utgöra grund för ett ställningstagande till verksamhetens eller åtgärdens inverkan på miljön (jfr. NJA 2009 s. 321).

Tillstånd får alltså lämnas endast om en verksamhet eller åtgärd ensam eller tillsammans med andra pågående eller planerade verksamheter eller åtgärder inte kan skada den livsmiljö eller de livsmiljöer i området som avses skyddas (7 kap. 28 b § miljöbalken). [...] Det är därför nödvändigt att miljökonsekvensbeskrivningen innehåller sådana uppgifter om de kumulativa effekterna som gör det möjligt att ta ställning till den samlade påverkan som kan uppstå på den skyddade miljön (jfr. t.ex. EU-domstolens dom den 21 september 1999 i mål C-392/96, Kommissionen mot Irland). Detta innebär bl.a. att underlaget måste ange hur de olika åtgärderna sammantaget kan påverka möjligheterna att upprätthålla gynnsam bevarandestatus för den utpekade livsmiljön (jfr. 16 § förordningen om områdesskydd enligt miljöbalken m.m.)”.

Det framgår således att tillstånd krävs för en verksamhet som i kombination med andra verksamheter och åtgärder riskerar att påverka ett Natura 2000-område på ett betydande sätt, liksom att om det kan antas att en verksamhet påverkar miljön i ett Natura 2000-område så ska underlaget innefatta de uppgifter som behövs för prövningen enligt 7 kap. 28 b och 29 §§ MB. Ifrågavarande ansökningar och miljökonsekvensbeskrivningar har inte ett underlag som medger sådan prövning.

Bästa möjliga teknik (BMT)

ÄlvS ifrågasätter att den föreslagna fiskvägen utgör BMT. I Bilaga 2 till AB 35 uttrycker sökanden att:

”Trots att jag vid flertal tillfällen försökt förklara min inställning till att bibehålla fiskvägen/faunapassagen i det skick den är idag, låter skrivelsen påskina att jag av illvilja inte vill åtgärda den. Fisk har obehindrat vandrat både uppströms och nedströms dels genom fiskvägen men för det mesta över det låga fallet, under alla de århundraden som det s.k. vandringshindret funnits”.

Beskrivningen i MKB av vilka åtgärder som planeras vid den befintliga fiskvägen harmonierar dåligt med sökandens senare argumentation som förefaller göra gällande att det inte ska utföras någon anpassning av fiskvägen som i MKB beskrivs ha en

stigning på mellan 2,8 till 4 % med ännu brantare partier samt till del utgörs av huggen sten och rester av skvaltkvarn och tidigare fördämning.

Sökanden menar vidare att fisk för det mesta vandrar över det låga fallet istället för genom fiskvägen varför ÄlvS ifrågasätter om placeringen av den tänkta fiskvägen verkligen är det bästa alternativet. Både genom det att anlockningen förefaller sämre när fisk istället vandrar vid dammen, men även med tanke på vad sökanden framför gällande påverkan på de lämningar som återfinns där beskrivningen i MKB anger att botten ska bearbetas och byggas upp för att skapa en fiskväg enligt BMT.

”Fiskvägen är sannolikt inloppskanalen till den gamla skvaltån (troligen från mitten av 1400talet, eller dessförinnan), vars ruinrester ligger spridda på olika sträckor av fiskvägen. Stenar från skvaltån bildar forsar i likhet med de man ser i outbyggda vatten. Att bygga en faunapassage som länsstyrelsen föreskriver skulle innebära att mycket av ruinresterna skulle täckas över och omöjliggöra en historisk läsbarhet för kommande generationer. (Bilaga 2 till AB 35)”.

ÄlvS finner inte att sökanden utrett alternativa lösningar till den föreslagna fiskvägen vilket efter vad som anförts ovan framstår som olämpligt. Sökanden har heller inte framfört närmare skäl till varför åtgärden som beskrivs i ansökan förordas, viket gör att det inte går att avgöra om lösningen är den bästa vid anläggningen ifråga. Med anledning av det som sökanden även framfört gällande lämningarna på platsen ter det sig vidare märkligt att inte alternativa åtgärder utretts och presenterats i ansökan. ÄlvS anser inte att sökanden visat på BMT för uppströms fiskväg.

Nedströms konnektivitet

ÄlvS vill först anmärka att sökanden inte föreslagit villkor om intagsgaller, högsta spaltvidd, lutning samt utförande av flyktväg och tappning i denna.

Till AB 11 finns bifogad Bilaga 2B, vilken visar föreslagen åtgärd för nedströms passage. Av denna framgår att vattendjupet i avledaren vid driftförhållanden sökanden yrkar tillstånd till varierar mellan 35 cm ner till 5 cm.

I MKB på sida 29 uppger sökanden gällande nedströmsvandring att:

”I förevarande fall bedöms risken för fördröjningsförluster vara den mest betydande, både vid befintliga förhållanden, och efter planerade ombyggnadsåtgärder. [...] Kelt (vuxen laxfisk som lekt och återvandrar nedströms) vandrar normalt på olika vattenföringar och under en längre tidsperiod. Dessa är även svårare att leda förbi ett kraftverksintag då de kräver omfattande vattendjup, flöde mm för att passera t.ex. en avledare”.

Storleken och vattendjupet är en avgörande del i om åtgärden för nedströms konnektivitet ska fungera för stor fisk som utlekt lax och havsöring. I samband med utvärdering av intagsgallret vid Finnsjö övre kraftverk i Emån noterades att större utlekt laxfiskar tvekade att gå in i flyktöppningarna. God konnektivitet i nedströms riktning för dessa individer är extra viktigt eftersom så kallade flergångslekare anses vara genetiskt värdefulla i ett bestånd.

Vad gäller flyktöppningens dimensioner finns en del tumregler, som t.ex. att dess bredd inte skall understiga 0,5-1,0 m, beroende på gallrets bredd/längd, och dess djup ska inte understiga 0,4 m (Travade & Larinier 1992). Om flödet eller utrymmet som allokaterats till åtgärden är begränsat, är det lämpligt att prioritera djupet på bekostnad av bredden. (Havs- och vattenmyndighetens rapport 2013:14).

Flyktöppningens djup är således prioriterat och ska enligt riktlinjerna inte understiga 0,4 m. ÄlvS anser att en flyktväg med ett vattendjup som vid ansökta förhållanden varierar mellan 5 cm och 35 cm inte utgör BMT eller kan förväntas medföra en fungerande nedströms passage för utlekt laxfisk som därmed riskerar att skadas alternativt fördröjas och därigenom riskerar dö genom utmattning, ökad risk för angrepp av sjukdom eller predationsrisk.

Miljö kvalitetsnormer för vatten

Det nollalternativ som anges i MKB och TB, är att tillstånd inte meddelas och dammanläggningen rivs ut. Långsiktigt bedöms detta innebära positiva effekter för fisk och bottenfauna uppströms nuvarande damm, genom återskapade strömsträckor (reproduktions- och uppväxtområden), optimerade vandringsmöjligheter för fisk. Nollalternativet anses av sökanden vara det mest gynnsamma ur naturmiljöperspektiv. ÄlvS vitsordar denna bedömning och att angivet nollalternativ även eliminerar påverkan vad gäller skador, fördröjning och ökad predationsrisk vid nedströmsvandring samt även påverkan genom reducerad yta och vattenföring på sträckan mellan dammen och utloppskanalens mynning.

Huvudalternativet innebär enligt sökanden bl.a. att:

- Fortsatt dämningpåverkan i Vramsån sker. Detta innebär att lek- och uppväxtmiljöer för fisk och bottenfauna fortsatt är reducerade jämfört med de naturliga.
- Fisk och bottenfauna ges möjlighet att vandra upp- och nedströms via kraftverksintagets avledare, och via dammens fiskväg. Vandringsmöjligheterna bedöms dock vara försämrade jämfört med en helt opåverkad strömsträcka. Dock inte till den nivå att beståndet av havsöring i Vramsån kan påverkas annat än marginellt (se MKB sid. 15).

Genom beskrivningen av inverkan från andrahandsalternativet görs det gällande att om hela flödet tillförs sträckan nedströms dammen får denna bättre förutsättningar som lek- och reproduktionsområde för laxfiskarter m.fl. arter. Andrahandsalternativet innebär givet även att fortsatt dämningpåverkan i Vramsån sker. Detta innebär att lek- och uppväxtmiljöer för fisk och bottenfauna fortsatt är reducerade jämfört med de naturliga, samt försämrade nedströms transport av sediment och material. ÄlvS får anmärka att transport av sediment även är försämrade i sökanden förstahandsalternativ genom att det är uppdamningen av vatten som gör att material sedimenterar på botten uppströms dammen.

Vad sökanden framför är att den ansökta verksamheten har en lokal påverkan på flera av de underliggande kvalitetsfaktorerna, men att påverkan på exempelvis konnektiviteten inte påverkas i en sådan omfattning att det medför en påverkan på beståndsnivå.

För verksamhetens tillåtlighet gäller att verksamheten varken försämrar status eller riskerar att äventyra uppnående av beslutad miljökvalitetsnorm (MKN) i tid. Vad gäller bedömning av risken för äventyr att MKN uppnås vill ÄlvS framhålla att det som avses är statusen för vattenförekomsten och inte en begränsad del av denna. Vid en bedömning av om möjligheten att uppnå MKN riskerar att äventyras gäller därför, precis som vid prövning av påverkan på ett Natura 2000-område, att det inte finns möjlighet att enbart se till hur en isolerad verksamhet inverkar på de berörda vattenförekomsternas status. Risken för äventyr att MKN uppnås påverkas i realiteten av i vilken omfattning vattenförekomsten ifråga är utsatt för påverkan av samtliga pågående och planerade verksamheter.

Frågan - om vattenförekomstens status kommer att nå beslutad norm - innebär att allt som sammantaget inverkar på möjligheten att uppnå denna i tid, därmed behöver vägas in av tillståndsmyndigheten vid en prövning av om den ansökta verksamhetens del i att statusen inte uppnåtts är sådan att denna riskerar att äventyra möjligheten att uppnå MKN.

Sökanden har till viss del lyft problematiken med kumulativa effekter vad gäller uppströms konnektivitet vid rådande förhållanden med flera kraftverk nedströms huvuddelen av de kvarvarande lek- och oppväxtområdena i Vramsån. ÄlvS vill framhålla att på samma sätt erhålls även kumulativ effekt vid nedströmsvandring av såväl ål, smolt som utlekt vuxen laxfisk. Åtgärder för nedströmsvandring som inte lever upp till BMT och som inte kan förväntas få god funktion kan därmed få en långsiktigt betydande inverkan på förekommande fiskbestånd i berörda vattenförekomster om dessa förhållanden, som i Vramsån, återfinns vid flera efterföljande hinder.

ÄlvS menar att ansökt verksamhet genom bl.a. bristande åtgärder för konnektivitet, försämrad sediment- och materialtransport och genom fysisk påverkan i vattenförekomsten samt påverkan på lek- och uppväxtområden genom dämning och vattenavledning, medför en risk att uppnående av MKN äventyras genom att denna påverkan finns i sådan omfattande utsträckning i de berörda vattenförekomsterna.

11 kap. 6 §

1 AB 11 har sökanden preciserat den intäkt man menar att verksamheten ger. Sökanden räknar där med ett pris på 1,3 kr/kWh för den el som ägaren själv använder.

Prövningen av båtnad enligt 11:6 är avgränsad till den ansökta verksamheten med produktion av el och omfattar inte ägarens personliga elkonsumention. Ett ev. tillstånd som meddelas efter tillåtlighetsprövningen följer fastigheten och inte sökanden som person samt dennes privata elförbrukning. Ansökt verksamhet för elproduktion ska prövas som en näringsverksamhet fristående från nuvarande ägares privata omkostnader, och verksamhetens båtnad ska därför enligt ÄlvS inte göras avhängig hur mycket el nuvarande ägare förbrukar. Vad som i prövningen är av intresse är huruvida verksamheten är företagsekonomiskt lönsam samt om den ev. lönsamheten överväger den påverkan på naturmiljön som verksamheten innebär.

Vidare kan anmärkas att 75 000 kWh/år vid en effekt på endast 13 kW förefaller närmast som en fysisk omöjlighet då anläggningen redan idag får antas släppa en del av flödet i befintlig fiskväg samtidigt som lägsta driwattenföring anges vara 0,75 m³/s. ÄlvS noterar även att till Energimyndigheten uppgavs, vid ansökan om tilldelning av elcertifikat, en produktion på endast 1000 kWh/år för Ugerups mölla.

Sökanden preciserar vidare i AB 11 kostnaderna för planerade åtgärder. ÄlvS menar att samtliga kostnadsposter som preciseras är kraftigt underskattade i syfte att inte visa olönsamheten med den ansökta verksamheten.

Vad gäller löpande kostnader för drift vill ÄlvS poängtera att sökanden uppgett att allt kontrolleras och sköts manuellt. ÄlvS ansluter till vad länsstyrelsen anfört i AB 31 om att den angivna kostnaden knappt täcker kortast möjlig daglig tillsyn av anläggningen, än mindre arbete med att hålla denna i skick eller kommande kostnader för ofrånkomliga reparationer och förnyelse av delar. ÄlvS vill här även anmärka på att verksamheten inte bedrivs vid en ny anläggning.

Sökanden har i AB 18 klargjort att man inte medräknar eget arbete vilket således fås ses som förklaring till att verksamhetens utgifter angivits exceptionellt lågt. ÄlvS vill här precis som anförts gällande intäkten ovan, förtydliga att tillåtlighetsprövningen avser verksamheten och inte sökanden. Det tillstånd som ifrågavarande prövning gäller är inte knutet till någon person utan följer verksamheten som i sin tur är knuten till fastigheten.

Den samhällsekonomiska bedömningen enligt 11 kap. 6 § ska göras ur både allmän och enskild synpunkt. Om det allmänna, t.ex. olägenheter för eller skador på miljön, ska balanseras mot att den enskilda lönsamheten i verksamheten är beroende av att någon förtillfället har möjligheten att arbeta gratis blir avvägningen felaktig, eftersom skadorna och olägenheterna för det allmänna är desamma oavsett om verksamheten drivs professionellt med vinstintresse eller med hjälp av gratis arbete.

Det är vidare omöjligt för verksamheten att förlita sig på ständig tillgång till gratis arbete. Detta följer logiskt av att verksamheten när som helst kan överlåtas till annan eller att den som tidigare haft möjlighet sköta anläggningen gratis, senare finner sig i behov av en inkomst och därför inte kan fortsätta göra detta utan skälig ersättning. Vederbörande kan exempelvis vidare blir sjuk, eller av annan anledning inte längre har möjlighet att fortsatt sköta verksamheten.

Verksamheten måste kunna bära kostnaden för nödvändig personal med förmåga och kompetens att sköta tillsyn drift och underhåll. Därför bör branschstandard för drift och underhåll räknas som kostnad för verksamheten.

De angivna anläggningskostnaderna, vilka även påverkar redovisade kostnader för ränta och avskrivning, speglar inte marknadsmässiga kostnader för utförande av de skyddsåtgärder som sökanden förslår som villkor för verksamheten.

Exempelvis anger sökanden att den planerade faunapassagen kommer kosta 100 000 kr. Som anförts ovan ifrågasätter ÄlvS om den planerade åtgärden utgör den bästa lösningen då den innebär påverkan på såväl befintliga lämningar som även fyllnadsarbete genom uppträskling av naturfåran i Natura 2000-området.

ÄlvS menar att sökanden bör utreda alternativa åtgärder för att tillskapa god uppströms konnektivitet för samtliga förekommande arter och storlekar, och anser det synnerligen tveksamt om 100 000 kr kan täcka kostnaden för en fauna passage enligt BMT som hanterar fallhöjden vid kraftverket. Vidare kommer krävas funktionskontroll och justering av åtgärderna både för upp- och nedströmsvandring innan flöde och funktion kunnat säkerställas.

ÄlvS menar att det i den samhällsekonomiska bedömningen ska baseras på marknadsmässiga priser, både vad gäller förväntade intäkter som kostnader för anläggningsåtgärder, tillsyn, drift och underhåll. Detta för att man i ett samhällsekonomiskt perspektiv skall spegla kostnaden oavsett av vem en liknande anläggning skall utföras eller drivas och underhållas.

Tillåtlighetsprövningen syftar till att hindra exploatering av naturmiljöer i vatten som inte är samhällsekonomiskt motiverad. Sökanden har framfört synpunkter gällande att delar av kostnaderna för anläggande av skyddsåtgärder kan komma att finansieras av annan. ÄlvS ser inte hur detta på något sätt förändrar saken. Verksamhetens båtnad avser intäkter, kostnad och skador från verksamheten. För den prövningen har frågan om hur kostnaderna täcks inte någon betydelse.

ÄlvS anser att det ingivna materialet för prövning av verksamhetens båtnad inte kan ligga till grund för bedömningen. ÄlvS anser att inte heller finns det några tecken på

att kraftverket med samtliga kostnader inräknade och med marknadsmässiga priser, någonsin kommer kunna drivas med lönsamhet.

Då har inte heller den påverkan som de ansökta alternativen innebär i form av försämrad konnektivitet samt att reproduktions- och uppväxtområden däms över liksom påverkas genom reducerad vattenföring vägts in.

Vid huvudförhandlingen har ÄlvS tillagt följande.

Det är oklart vilka åtgärder för faunapassage som avses genomföras. Det är därför inte möjligt att ta ställning till om sökanden lever upp till kravet på bästa möjliga teknik och kan klara miljökvalitetsnormen. Om tillstånd ges ska det förenas med en provotid om fem år och krav på totaleffektivitet om 95 % nedströms- och 90 % uppströmsvandring.

DOMSKÄL

Tillämpliga bestämmelser

Ansökan har i detta fall inkommit till mark- och miljödomstolen den 28 november 2016. Vid prövning av frågor rörande tillåtlighet och lagligförklaring ska domstolen därför tillämpa äldre bestämmelser i enlighet med vad som anges i övergångsbestämmelserna till lag om ändring i miljöbalken (2018:1407). I fråga om miljökonsekvensbeskrivningen och prövningen av denna ska domstolen tillämpa äldre bestämmelser i enlighet med vad som anges i övergångsbestämmelserna till lag om ändring i miljöbalken (2017:955).

Rådighet

Sökanden äger fastigheten Kristianstad XXX som omfattar kvarn-byggnad tillika maskinstation samt dammanläggningen. Befintlig fiskväg är belägen på fastigheten Kristianstad XXY, ägd av K A och K A. I målet har sökanden givit in en överenskommelse som han träffat med K A och K A angående rätt att som faunapassage nyttja vattenområde beläget på fastigheten XXY.

Enligt 2 kap 4 § lag, punkt 1, (1998:812) med särskilda bestämmelser om vattenverksamhet har den som vill bedriva vattenverksamhet rådighet enligt 1 § samma lag, om vattenverksamheten innebär vattenreglering.

I 2 kap. 1 § lagen (1998:812) med särskilda bestämmelser om vattenverksamhet (LSV) stadgas att för att få bedriva vattenverksamhet ska verksamhetsutövaren ha rådighet över vattnet inom det område där verksamheten ska bedrivas. I 2 kap. 2 § LSV anges att var och en råder över det vatten som finns inom hans fastighet. Rådighet över en fastighets vatten kan också någon ha till följd av upplåtelse av fastighetsägaren eller, enligt vad som är särskilt föreskrivet, förvärv tvångsvis. Enligt 2 kap. 3 § LSV råder i rinnande vatten vardera sidans ägare över en lika stor andel i vattnet, även om en större del av vattnet rinner fram på den enes fastighet än den andres.

I 2 kap. 4 § 1. LSV anges att den som vill bedriva vattenverksamhet har för detta ändamål rådighet som anges i 1 §, om vattenverksamheten innebär vattenreglering. Enligt praxis från Högsta domstolen (NJA 1993 s. 331 och NJA 2012 s. 362) krävs att sökanden har civilrättslig rådighet över vattenområdet för att också ha den processrättsliga rådigheten att vara behörig att ansöka om tillstånd avseende vattenverksamhet.

I doktrin (Karnov) har dock ifrågasatts om praxis (se ovan) stämmer överens med rådighetsbestämmelsernas utformning och ordalydelse. I Karnov anför bl.a. följande. Den mer allmänt vedertagna synen är att det görs skillnad på den grundläggande, civilrättsliga rådighet som beskrivs i 2 § (2 kap. 2 § LSV – mark- och miljödomstolens förklaring) och s.k. legal rådighet enligt bestämmelserna i 4 och 5 §§ (2 kap. 4 och 5 §§ LSV – mark- och miljödomstolens förklaring), och att båda formerna av rådighet självständigt ger sökanden behörighet att få sin tillståndsansökan prövad (se Karnov, Kruse, 1 juli 2017, kommentaren till 2 kap. 1 § LSV).

I annan doktrin (Zeteo) anför bl.a. följande. För broar och andra vattenverksamheter för allmän väg och järnväg innehåller 4 § 4 och 6 pp. (2 kap. 4 § LSV – mark- och

miljödomstolens förklaring) i förevarande kapitel bestämmelser som innebär att den som vill bedriva en vattenverksamhet som behövs för allmän väg eller järnväg har den erforderliga rådigheten över vattnet. Med denna ordning kan alltså den för sådana verksamheter ofta helt dominerande frågan om ett brobygge prövas, innan alltför mycket arbete och kostnader lagts ned på att skaffa vägrätt eller förvärva rådighet över vattnet på annat sätt (se Zeteo, Bengtsson m.fl., 5 juni 2017, kommentaren till 2 kap. 1 § LSV).

I slutbetänkandet av Vattenverksamhetsutredningen (SOU 2014:35) anføres bl.a. följande. Rådighet som grundas på 2 kap. 4 eller 5 § första stycket LSV ger i sig ingen civilrättslig dispositionsrätt utan endast den processuella befogenhet som krävs för att få till stånd en tillståndsprövning av verksamheten. Den civilrättsliga dispositionsrätten, markåtkomsten, måste verksamhetsutövaren ordna på annat sätt (s. 145).

Med hänsyn till den klara ordalydelsen i 2 kap. 4 § 1. LSV och vad som anføres i doktrin och förarbeten (se ovan) bedömer mark- och miljödomstolen att det är tillräckligt om sökanden har rådighet i enlighet med vad som anges i 2 kap. 4 § 1. LSV för att ansökan om tillstånd ska kunna tas upp till prövning. Det vill säga det är inte nödvändigt med civilrättslig rådighet för att ansökan ska kunna prövas. Med anledning härav kan ansökan då också prövas i sin helhet.

Miljökonsekvensbeskrivning (MKB)

Enligt 6 kap. 3 § miljöbalken, i dess lydelse före 1 januari 2018, är syftet med en miljökonsekvensbeskrivning att identifiera och beskriva de direkta och indirekta effekter som den planerade verksamheten eller åtgärden kan medföra, samt att möjliggöra en samlad bedömning av dessa effekter på människors hälsa och miljön.

Enligt 6 kap. 7 § miljöbalken, i dess lydelse före den 1 januari 2018, ska för verksamheter som kan antas påverka naturen i ett Natura 2000-område en MKB alltid innehålla de uppgifter som behövs för prövningen enligt 7 kap. 28 b och 29 §§.

Länsstyrelsen och älvräddarna anser att miljökonsekvensbeskrivningen inte innehåller tillräckliga uppgifter för att sökandens tilläggsyrkande om tillstånd enligt 7 kap. 28 b § miljöbalken ska kunna prövas, och att miljökonsekvensbeskrivningen därför inte ska godkännas. Sökanden har bestridit kraven på komplettering.

En godkänd MKB är en processförutsättning vid en prövning av en ansökan om tillstånd till vattenverksamhet. Mark- och miljödomstolen bedömer att den MKB som sökanden ingivit i målet, med de tillägg som lämnades vid föredragningen vid huvudförhandlingen, i tillräcklig grad beskriver sökandens bedömning av verksamhetens förväntade miljöeffekter på såväl Natura 2000-området som miljön i övrigt. Miljökonsekvensbeskrivningen kan därför godkännas.

Påverkan på Natura 2000-område

Tillstånd krävs för att bedriva verksamheter eller vidta åtgärder som på ett betydande sätt kan påverka miljön i ett Natura 2000-område (7 kap. 28 a § miljöbalken). Tillståndsplikten gäller även för åtgärder som sker utanför det skyddade området.

Tillstånd enligt 7 kap 28 a § miljöbalken krävs dock inte för verksamheter som påbörjats före den 1 juli 2001, vilket framgår av punkten 2 i övergångsbestämmelserna till lag om ändring i miljöbalken (2001:437). Det innebär att tillstånd inte krävs för befintlig vattenanläggning och den dämning och avledning som sker idag.

Av 7 kap 28 b § miljöbalken framgår att tillstånd får endast lämnas om verksamheten eller åtgärden ensam eller tillsammans med andra pågående eller planerade verksamheter eller åtgärder inte

1. kan skada den livsmiljö eller de livsmiljöer i området som avses att skyddas,
2. medför att den art eller de arter som avses att skyddas utsätts för en störning som på ett betydande sätt kan försvåra bevarandet av arten eller arterna.

Regeringen har genom beslut i januari 2002 förklarat Vramsån i Skåne län som Natura 2000-område. Området är utpekade för att skydda såväl själva vattendraget som stränderna med ängs- och trädvegetation, däribland följande naturtyper

- vattendrag med flytbladsvegetation eller akvatiska mossor.
- Fuktängar med blååtäl eller starr
- Lövsumpskog
- svämlövskog

Vidare avses bland andra följande arter skyddas

- tjockskalig målarmussla och flodpärlmussla
- bred paljettdykare
- kungsfiskare, forsärla, strömstare, häger och mindre hackspett
- lax och grönling
- utter
- flera fladdermusarter
- jättemöja och sandnejlika

Ansökan omfattar, såsom sökanden framställt sina yrkanden, bland annat tillstånd att anlägga en faunapassage, alternativt förbättra den befintliga, samt att anlägga en flyktväg. Arbetena innebär fyllning och schaktning i vattenområdet samt uppförande och utrivning av temporära fångdammar. Sökanden har vid huvudförhandlingen uppgivit att han avser att endast förbättra den befintliga fiskvägen. Frågan om tillståndsplikt måste ändå bedömas med utgångspunkt i vad som yrkas (aktbilaga 11 med ritning över planerad ombyggnad).

Mark- och miljödomstolen bedömer att anläggandet/ombyggnaden av faunapassage och flyktväg kan påverka miljön i Natura 2000-området Vramsån på ett sätt som kan ha betydelse för möjligheten att bevara skyddade arter och livsmiljöer. Tillstånd fordras alltså för dessa åtgärder.

Om domstolen så skulle finna att ansökta vattenföretag innebär betydande påverkan som erfordrar tillstånd enligt 7 kap 28 a och b §§ miljöbalken, yrkar sökandena att en sådan prövning sker.

Av bevarandeplanen för området framgår att Vramsåns djur- och växtarter kan skadas bland annat av reglering av vattenföring, avverkning av strandnära skog, kanalisering, fördjupning och invallning, rensning i vattendrag och igenslamning av bottnar.

Mark- och miljödomstolen gör följande bedömning. Arbetena innebär påverkan på den akvatiska faunans möjligheter att passera kraftverket. Lekbottnar för fisk kan påverkas. Stormusslor kan skadas. Trädvegetation kan komma att avverkas. Fåglars häckning kan komma att störas av arbetena. Sökanden har i ansökan inte visat att arbetena och den framtida driften av faunapassagen och flyktvägen kan ske utan att skyddade livsmiljöer riskerar att skadas eller att bevarandet av skyddade arter kan försvåras. Under sådana omständigheter får tillstånd enligt 7 kap. 28 b § miljöbalken inte lämnas. Ansökan om sådant tillstånd ska därför avslås.

Tillåtlighet

En användning av mark- och vatten som kan påverka ett Natura 2000-område och som omfattar verksamheter eller åtgärder som kräver tillstånd enligt 7 kap. 28 a § miljöbalken får enligt 4 kap 8 § miljöbalken komma till stånd endast om sådant tillstånd har lämnats. Att domstolen nu avslagit ansökan om sådant tillstånd innebär ett absolut hinder för att de ansökta åtgärderna ska vara tillåtliga enligt miljöbalken. Yrkandena om tillstånd att anlägga/förbättra faunapassage, anlägga fiskavledare och bygga om kvarndammen ska därför avslås.

Därmed åter står yrkandena, att i första hand fortsatt dämna Vramsån vid Ugerups mölla kvarndamm och att till kraftverket avleda ett flöde om maximalt 1,5 m³/s, samt i andra hand att utan att driva kraftverket fortsätta dämna Vramsån.

I vattenförekomsten Vramsån: Helgeå – Ryabäcken (SE620341-139491) bedöms konnektiviteten som otillfredsställande. Morfologiskt tillstånd bedöms som måttlig. Ugerups mölla utgör idag ett partiellt vandringshinder för vattenlevande organismer. Dämningen har direkt påverkan cirka 1,2 km uppströms på en yta av cirka

24 000 m². Miljökvalitetsnormen för berörd vattenförekomst är att nå god ekologisk status år 2027.

Det är klart att en fortsatt dämning kommer att försvåra möjligheten att nå miljökvalitetsnormen 2027, eftersom tillstånd inte kan ges till ansökta åtgärder som syftar till att förbättra konnektiviteten. Det är inte heller klarlagt om åtgärderna verkligen skulle få avsedd effekt för alla vattenorganismer. Dämningen och vattenavledningen kan därför antas på ett inte obetydligt sätt bidra till att miljökvalitetsnormen inte följs (2 kap.7 § tredje stycket miljöbalken). Det föreligger inte heller några andra förutsättningar för att tillåta verksamheten. Såväl första- som andrahandsyrkandet ska därför avslås redan på denna grund.

Mark- och miljödomstolen väljer ändå att även pröva om det så kallade båtnadskravet är uppfyllt. Enligt 11 kap. 6 § miljöbalken i dess lydelse före den 1 januari 2019 får en vattenverksamhet bedrivas endast om dess fördelar från allmän och enskild synpunkt överväger kostnaderna samt skadorna och olägenheterna av den.

Energiförbrukningen i en genomsnittlig svensk villa/radhus med direktverkande el är cirka 25 000 kWh per år, varav uppvärmning beräknas till 15 000 kWh, hushållsel till 5 000 kWh och varmvatten till 5 000 kWh. Kraftverket vid Ugarps kvarn har en normal årsproduktion på 75 000 kWh. Detta motsvarar alltså årsförbrukningen hos tre villor.

Mark- och miljödomstolen bedömer att den nytta i form av bidrag till kraftförsörjningen i Sverige som verksamheten skapar inte alls uppväger den skada som dämningen och vattenavledningen orsakar på konnektiviteten och morfologin i Vramsån. Ugerups mölla har mycket stora kulturvärden, dessa är dock endast i mindre grad beroende av att kraftverket drivs vidare och kan inte uppväga skadorna på naturen. Det finns därför inte nyttoövervikt från allmän synpunkt ens för första- och andrahandsyrkandet, än mindre för andrahandsyrkandet.

Sökanden har redovisat en båtnadskalkyl sett från enskild synpunkt. Vid denna beräkning ska en objektiv kalkyl göra. Frågan är inte om sökanden får en nettoövertikt, utan om verksamheten i sig kan antas ge ett netto. Vid en sådan beräkning måste kostnaderna för drift och underhåll uppskattasoberoende av eget arbete. Det är därmed inte visat att kravet på nyttoövertikt från enskild synpunkt är uppfyllt.

Sammanfattningsvis ska såväl sökandens första- som andrahandsyrkande om tillstånd avslås.

Lagligförklaring

Enligt 18 § lagen (1998:811) om införande av miljöbalken (MP) ska frågan om lagligheten av en vattenanläggning som har tillkommit före ikraftträdandet av miljöbalken utan tillstånd enligt vattenlagen (1983:291) eller motsvarande äldre bestämmelser bedömas enligt de bestämmelser som gällde vid anläggningens tillkomst.

Vattenanläggningen vid Ugerups mölla fick sin nuvarande utformning med turbin i början av 1900-talet, innan äldre vattenlagen trädde ikraft. Frågan om lagligheten ska därför bedömas enligt 1880 års förordning om jordägares rätt över vattnet å hans grund (vattenrättsförordningen).

En lagligförklaring kan endast avse en vattenanläggning och inte en vattenverksamhet (prop. 1997/98:45 del 2 s. 390 f.). Mark- och miljööverdomstolen har genom dom den 3 maj 2017 i mål M-3924 uttalat att det är nödvändigt att prövningen av verksamheten och anläggningen görs samlat och på ett sådant sätt att det kan föreskrivas ändamålsenliga villkor för både verksamheten och vattenanläggningen. Att lagligförklaring inte regleras i miljöbalken och att äldre bestämmelser ska tillämpas på prövningen i sak såvitt avser själva anläggningen kan inte medföra någon annan bedömning.

Vattenanläggningen i Ugerups mölla torde ha tillkommit i enlighet med vattenrättsförordningens bestämmelser och det finns därför förutsättningar att förklara den

laglig. Men mark- och miljödomstolen har funnit att tillstånd till vattenverksamhet i form av dämning och bortledning för kraftändamål inte kan lämnas. Vattenanläggningen får därför inte utnyttjas.

Det finns en möjlighet att föreskriva villkor för lagligförklaringen. Kammarkollegiet. Sådana villkor skulle kunna avse åtgärder för att förbättra konnektiviteten.

Kammarkollegiet har yrkat på ett sådant villkor. Det går dock inte att föreskriva detta eftersom sådana åtgärder fordrar tillstånd enligt 7 kap. 28 a §. Detta talar för att ansökan om lagligförklaring ska avslås.

En annan fråga att ta ställning till är om miljö kvalitetsnormer ska tillämpas vid lagligförklaring.

I artikel 4.3 Fördraget om Europeiska unionen anges följande: Enligt principen om lojalt samarbete ska unionen och medlemsstaterna respektera och bistå varandra när de fullgör de uppgifter som följer av fördragen. Medlemsstaterna ska vidta alla lämpliga åtgärder, både allmänna och särskilda, för att säkerställa att de skyldigheter fullgörs som följer av fördragen eller av unionens institutioners akter. Medlemsstaterna ska hjälpa unionen att fullgöra sina uppgifter, och de ska avstå från varje åtgärd som kan äventyra fullgörandet av unionens mål.

Av medlemskapet i EU följer således att de nationella domstolarna är bundna av en allmän lojalitetsprincip (se ovan artikel 4.3 i Fördraget om Europeiska unionen).

Vid en tillståndsprövning finns det därför en skyldighet för svenska domstolar att så långt det är möjligt tolka den nationella rätten i enlighet med vad som följer av EU-rätten (Mark- och miljööverdomstolens dom den 15 september 2016 i mål M 6574-15).

I 6 § första stycket andra meningen MP anges att bestämmelserna om miljö kvalitetsnormer i 5 kap. miljöbalken ska tillämpas omedelbart.

Med hänsyn till den s.k. Weserdomen och domstolens skyldighet att så långt möjligt tolka den nationella rätten i enlighet med vad som följer av EU-rätten bedömer mark- och miljödomstolen att ovan angivna stadgande i MP även ska tillämpas vid lagligförklaring, dvs. miljö kvalitetsnormerna ska tillämpas (jfr prop. 1997/98:45 del 1, s. 606, 630 och 634). Med hänsyn till vad mark- och miljödomstolen anfört ovan om att uppdämningen medför ett vandringshinder m.m. skulle en lagligförklaring försvåra möjligheten att uppfylla miljö kvalitetsnormen. Detta innebär att ansökan om lagligförklaring även på denna grund ska avslås.

Rättegångskostnader

Kammarkollegiets yrkande om rättegångskostnader är medgivna av sökanden och bifalls därför.

Länsstyrelsen Skåne har yrkat ersättning för rättegångskostnader med 28 800 kronor (15 timmars arbete x 800 kronor samt 6 timmars tidsspillan x 800 kronor). Sökanden har motsatt sig bifall till det av länsstyrelsen yrkade beloppet. Enligt sökanden kan som skälig tidsåtgång för nedlagt arbete och tidsspillan vitsordas 4 timmar och 45 minuter. Mot bakgrund av målets omfattning anser domstolen att tidsåtgången får anses skälig. Mark- och miljödomstolen ålägger därför sökanden att till länsstyrelsen betala den yrkade ersättningen.

HUR MAN ÖVERKLAGAR, se bilaga (MMD-01)

Överklagande senast den 5 februari 2019.

Lars Svensson

Bertil Varenius

I domstolens avgörande har deltagit rådmannen Lars Svensson, ordförande, och tekniska rådet Bertil Varenius samt de särskilda ledamöterna Anders Eklöv och Bo Selmer.